

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
FILOZOFICKÁ FAKULTA
ÚSTAV BOHEMISTIKY

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**ANONYMNÍ DOPISY PRIZMATEM
FORENZNÍ LINGVISTIKY**

Vedoucí práce: Mgr. Lucie Medová, Ph.D.

Autor práce: Veronika Nováková

Studijní obor: Bohemistika

Ročník: 3.

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Bakalářská práce je zveřejněna v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Filozofickou fakultou JU.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

České Budějovice

.....

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Mgr. Lucii Medové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady, pomoc a čas, které mi věnovala při realizaci této práce. Velký dík patří také externí konzultantce PhDr. Václavě Musilové, bez níž by práce nemohla vůbec vzniknout.

ANOTACE

Anonymní dopisy prizmatem forezní lingvistiky

Tématem bakalářské práce je mladý a ne příliš známý lingvistický obor – forezní lingvistika. Cílem bakalářské práce je obeznámit čtenář s tímto oborem.

Práce je rozdělena na dvě části – teoretickou a praktickou. Teoretická část seznamuje obecně s forezní lingvistikou a jejími druhy a metodami. Praktická část metody aplikuje na konkrétní příklad, kterým jsou anonymní dopisy.

ANNOTATION

Forensic linguistics: Applications of forensic linguistics methods to anonymous letters

The title of my bachelor work is “Forensic linguistics: Applications of forensic linguistics methods to anonymous letters”.

Forensic linguistics is young and not very known branch of applied linguistics. This bachelor work wants to introduce forensic linguistics and its method. The bachelor work has two parts – theory and practice.

The theoretical part informs about forensic linguistics in general. Its two basic aspects utilized in forensic science and respective methods. The practical part tries to demonstrate the complex text analysis on three anonymous letters.

OBSAH

OBSAH.....	6
ÚVOD.....	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1. FOREZNÍ LINGVISTIKA V ČESKÉ REPUBLICE.....	11
1.1. Co je forezní lingvistika.....	11
1.2. Historie.....	11
1.3. Současný stav forezní lingvistiky	12
1.4. Požadavky na forezního lingvistu.....	13
1.5. Sumarizace.....	13
2. PŘEDMĚT ZKOUMÁNÍ.....	14
2.1. Verbální komunikát	14
2.2. Texty vhodné a nevhodné pro jazykovou analýzu.....	14
2.2.1. Texty vhodné k jazykové analýze.....	15
2.2.2. Texty pro jazykovou analýzu nevhodné	15
2.3. Anonymní dopis.....	16
2.3.1. Definice anonymního dopisu	16
2.3.2. Typologie anonymního dopisu	17
2.3.2.1. Dělení anonymních dopisů podle obsahu.....	17
2.3.2.2. Dělení anonymních dopisů podle podpisu	18
2.3.3. Sumarizace.....	19
2.4. Závěr	19
3. POSTUPY A DRUHY ANALÝZ	20
3.1. Postup analýzy	20
3.2. Všestranný jazykový rozbor	21
3.3. Vytváření profilu autora.....	22
3.3.1. Normy anonymního dopisu	22
3.4. Individuální identifikace autora	22
3.5. Závěry forezních lingvistů	23

3.6.	Závěr	23
4.	INDIVIDUÁLNÍ IDENTIFIKACE AUTORA	24
4.1.	Sporný a srovnávací materiál.....	24
4.1.1.	Sporný materiál	24
4.1.2.	Srovnávací materiál.....	24
4.2.	Jazyková zkouška	25
4.3.	Jazykový znak.....	25
4.3.1.	Celková vyjadřovací úroveň	26
4.3.2.	Lexikum	27
4.3.3.	Syntax	27
4.3.4.	Další jazykové roviny	28
4.3.5.	Spisovná a nespisovná vrstva jazyka	28
4.3.6.	Sumarizace.....	29
4.4.	Závěr	29
5.	PSYCHOLINGVISTICKÉ PROFILOVÁNÍ	31
5.1.	Základní údaje o autorovi	31
5.1.1.	Věk autora.....	32
5.1.2.	Vyjadřovací úroveň.....	32
5.1.2.1.	Přirozená jazyková úroveň	33
5.1.2.2.	Typy anonymních dopisů podle jazykové úrovně.....	33
5.1.2.3.	Anonymní dopisy s úmyslně měněnou jazykovou úrovní	34
5.1.2.4.	Určení jazykové úrovně a její vliv na jazykovou expertizu	34
5.1.2.5.	Sumarizace	36
5.1.3.	Pohlaví	36
5.1.4.	Povolání a zájmy.....	37
5.1.5.	Místní příslušnost.....	37
5.1.5.1.	Jazyková oblast.....	37
5.1.5.2.	Věk a vzdělání autora	38
5.1.5.3.	Přístup autora ke stylizaci.....	38
5.1.5.4.	Výzkum Kriminologického ústavu	39
5.1.5.4.1.	Krajová příslušnost autorů	39
5.1.5.4.2.	Vliv věku, vzdělání a povolání.....	39
5.1.5.4.3.	Autorův přístup ke stylizaci	40
5.1.5.4.5.	Sumarizace	41
5.1.5.5.	Nářeční prostředky a jazyková analýza	41

5.1.5.6.	Sumarizace	42
5.1.6.	Sumarizace.....	43
5.2.	Obsahová stránka.....	43
5.3.	Okolnosti vyhotovení textu.....	44
5.3.1.	Motivace	44
5.3.2.	Věrohodnost obsahu	44
5.3.3.	Stupeň nebezpečnosti a reálnosti výhružek	45
5.3.4.	Charakter celkového stylizačního procesu	46
5.3.5.	Sumarizace.....	46
5.4.	Závěr	47
II.	PRAKTICKÁ ČÁST	48
6.	JAZYKOVÁ ANALÝZA.....	48
6.1.	Normy	
6.2.	Anonymní dopisy.....	
6.2.1	Dopis č. 1	
6.2.1.1.	Formální stránka	
6.2.1.2.	Grafická stránka.....	
6.2.1.3.	Stránka lexikální.....	
6.2.1.4	Stránka pravopisná	
6.2.1.5.	Stránka syntaktická.....	
6.2.1.6.	Stránka tvaroslovná	
6.2.1.7.	Obsahová stránka.....	
6.2.1.8.	Sumarizace	
6.2.2	Dopis č. 2	
6.2.2.1.	Formální stránka	
6.2.2.2.	Grafická stránka.....	
6.2.2.3.	Stránka lexikální.....	
6.2.2.4.	Stránka syntaktická.....	
6.2.2.5.	Stránka pravopisná	
6.2.2.6.	Stránka tvaroslovná	
6.2.2.7.	Obsahová stránka.....	
6.2.2.8.	Sumarizace	
6.2.3	Dopis č. 3	
6.2.3.1.	Formální stránka	

6.2.3.2.	Grafická stránka.....	
6.2.3.3.	Stránka lexikální.....	
6.2.3.4.	Stránka syntaktická.....	
6.2.3.5.	Stránka pravopisná	
6.2.3.6.	Stránka tvaroslovná	
6.2.3.7.	Obsahová stránka.....	
6.2.3.8.	Sumarizace	
6.3.	Závěr analýzy.....	
6.4.	Závěr	
	ZÁVĚR	49
	POUŽITÁ LITERATURA	53
	PŘÍLOHY	

ÚVOD

Bakalářská práce s názvem *anonymní dopisy prizmatem forenzní lingvistiky* se věnuje ne příliš známému odvětví aplikované lingvistiky - lingvistice forenzní. Cílem práce je seznámení s tímto oborem, nastínění jeho využití v praxi a aplikace foreznělingvistickým metod na konkrétním případě.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická část je pojata jako seznámení s forenzní lingvistikou jako takovou. Je rozdělena do pěti kapitol. První kapitola se zabývá nejzákladnější teorií, jako je například definice forenzní lingvistiky nebo její historie. Kapitola dvě pojednává o předmětech zkoumání forenzní lingvistiky a především o anonymních dopisech, na kterých jsou foreznělingvistické postupy v této práci aplikovány. Anonymní dopisy byly vybrány z toho důvodu, že jsou nejčastějším předmětem zkoumání forenzních lingvistů. Třetí a čtvrtá kapitola se týká postupů a druhů expertiz forenzní lingvistiky. Pátá, poslední teoretická, kapitola hovoří o psycholingvistickém profilování, kterého se využívá při zužování okruhu podezřelých. Teoretická část vychází z velké části z prací Václavy Musilové (která zároveň působila i jako externí konzultantka bakalářské práce), a to především z článků *Forenzní lingvistika I.*, *Forenzní lingvistika II.*, *Forenzní lingvistika III.*, které vyšly v roce 2005 – 2006 v časopise *Čeština doma a ve světě*.

Praktická část se pokusí teoretické postupy, o kterých informovala v části teoretické, převést do praxe. Foreznělingvistické postupy jsou zde použity na analýzu série anonymních dopisů. Cílem praktické části je ukázat, jak forenzní lingvista při své práci postupuje. Foreznělingvistické metody nemají, zatím, žádnou pevnou metodologii, jak při analýzách postupovat. Postupy uvedené v praktické části jsou tak pouze ilustrační a nemají za cíl stát se normou pro foreznělingvistickou metodologii.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. FOREZNÍ LINGVISTIKA V ČESKÉ REPUBLICE

Forezní lingvistika je v České republice mladým, konstituujícím se oborem, který není příliš známý mezi veřejností a dokonce ani mezi lingvisty.

Cílem této kapitoly je především popsat současný stav forezní lingvistiky v České republice. Kapitola vymezí definici forezní lingvistiky a to jak české, tak světové. Věnuje se i požadavkům, jaké jsou na forezní lingvisty kladeny. Stručně se podívá i na historii forezní lingvistiky.

Hlavními prameny první kapitoly jsou dva články od PhDr. Václavy Musilové – *Třetí konference mezinárodních lingvistů; Forezní lingvistika I.*

1.1. Co je forezní lingvistika

V České republice je forezní lingvistika pojímána jako „aplikovaná lingvistika ve formě znalecké činnosti využívané pro potřeby objasňování a dokazování trestné činnosti.“ (Musilová (1995/A: 49)) Světová lingvistika chápe forezní lingvistiku velmi široce. Kromě našeho vymezení forezní lingvistiky „zařazují do tohoto oboru i další otázky zaměřené na sémantické a pragmatické aplikace verbální komunikace při soudním řízení, otázky týkající se účasti lingvistů na konečné podobě právních textů, konzultace při ustalování právní a policejní terminologie apod.“ (Musilová, 1995/A: 49).

1.2. Historie

Forezní lingvistika se u nás začínala rozvíjet ve spojení s písmoznalectvím /analýzou ručního písma/. Již v 50. letech se písmoznalcí při zkoumání souvislých textů soustředili na některé nápadné jazykové jevy (slovní zásoba, pravopis, interpunkce). V roce 1967 se disciplína oddělila od písmoznalectví a začala se označovat nejprve jako expertiza jazykového vyjadřování a později jako jazyková expertiza psaných projevů – určování autorství textů. V 70. letech se k této disciplíně přidává ještě fonoskopie (zkoumá nahrávky mluvených projevů a jejím cílem je vytvořit profil mluvčího a identifikovat ho).

V polovině minulého století se vedle těchto oborů utvářely i další příbuzné obory. Byla to expertiza písma psacích strojů a expertiza zabývající se materiální stránkou písemností.

Jazyková expertiza začala později přistupovat i k provádění obsahových analýz textů. Tím pádem bylo nutné přibrat ještě dalšího odborníka, a to psychologa.

Od svých počátků až do roku 1994 byla jazyková expertíza realizována v Kriminologickém ústavu. Od roku 1994 se jazykovou expertizou zabývají pouze soukromí forenzní lingvisté. Podle evidence znalců a tlumočnicků Ministerstva spravedlnosti České republiky působí v současné době v oboru kriminalistika, podoboru jazyková expertiza 3 znalci.

1.3. Současný stav forenzní lingvistiky

Forenzní lingvistika se v našem prostředí zabývá vztahem jazyka a práva. Nejčastěji se využívá ke zjišťování autorství sporného materiálu. Sporným materiálem může být například závěť, soudní protokol, anonymní dopis nebo i překlad. Forenzní lingvista provede jazykovou analýzu předloženého sporného materiálu a vyjádří se k otázce, jaké má autor sporného materiálu vlastnosti (například jaké používá jazykové prostředky, odkud pochází, jaký je jeho přibližný věk, jaká je autorova skutečná motivace...). Druhou možností v rámci určování autorství sporného materiálu je srovnávání sporného a jiného adekvátního textu (či textů) od stejné osoby (podezřelého). Při této analýze je úkolem forenzního lingvisty zjistit, zda je autorem sporného materiálu skutečně podezřelá osoba.

Dalším předmětem zájmu forenzní lingvistiky se v poslední době stávají texty odborné právní povahy. Forenzní lingvista se texty zabývá po sémantické stránce. Jde o to, aby nebylo možné texty odborné právní povahy vykládat dvojím způsobem. Forenzní lingvista je přizván jako konzultant, aby se vyjádřil k tomu, „zda je formulace z jazykového hlediska jednoznačná, nebo zda umožňuje dvojí výklad“ (Musilová (2005/A: 70)).

Problémem současné forenzní lingvistiky u nás je, kromě malého povědomí o tomto oboru, nedostatek literatury. Literatury je velmi málo a navíc je špatně dostupná. Dá se říci, že o české forenzní lingvistice v současné době píše do tištěných médií pouze PhDr. Václava Musilová. Na internetu je sice možné najít pár článků, ale ty ve velké

míře vychází právě z článků Musilové. I tato práce tak vychází z největší části právě z prací doktorky Musilové.

Forenzní lingvistika (či některé její postupy) se u nás využívá již od 50. let. Dle mého názoru se však nedá říct, že by byla její teorie zcela propracovaná. Je řada věcí, jimž je třeba věnovat pozornost. Je to například typologie anonymních dopisů, která je v podobě prezentované v té práci pouze pracovní verzí.

1.4. Požadavky na forenzního lingvistu

Forenzní lingvistika úzce souvisí s dalšími obory, jako jsou například psycholingvistika, pragmalingvistka, teorie komunikace nebo strategie jednání, proto by měl mít lingvista, který se hodlá věnovat lingvistice forenzní, kromě znalostí z jazykovědy i základní znalosti z psychologie, psychopatologie a práva.

„Expert z oboru forenzní lingvistiky by měl být vybaven perfektní praktickou i teoretickou znalostí jazyka, citem pro jazyk a jeho roviny. Měl by znát pravidla komunikace a vyjednávání a umět přiřazovat typy jazykového vyjadřování k příslušným situacím.“ (Aignerová (2001/web))

Pokud forenzní lingvista začíná, jeho závěry nebudou ze začátku natolik přesné jako po letech praxe. Až praxe dovede forenzního lingvistu k přesnějším interpretacím obsahu textu včetně stanovení autorovy osobnosti.

1.5. Sumarizace

Cílem první kapitoly bylo seznámení s forenzní lingvistikou jako takovou. V první řadě se zabývala tím, jaká je definice forenzní lingvistiky. Podívala se i na historii, kde poukázala na to, že i když jsou u nás postupy forenzní lingvistiky používané už od poloviny minulého století, v současnosti se jí zabývají jen tři soudní znalci. V současné době se u nás forenzní lingvistiky nejčastěji využívá k: 1. určování autorství sporného materiálu prostřednictvím jazykové analýzy; 2. k určování autorství sporného a srovnávacího materiálu s cílem zjistit, zda všechny texty psala stejná osoba. (Těmito dvěma postupům se bude práce věnovat podrobněji později.) Kapitola poukázala i na problémy současné forenzní lingvistiky, jako například na to, že není dostatek literatury, která by o tomto oboru informovala. Na závěr se krátce zmínila i tom, jaké vlastnosti by měl forenzní lingvista mít, aby mohl své povolání vykonávat.

2. PŘEDMĚT ZKOUMÁNÍ

Forenzní lingvistika se zabývá analýzou tzv. verbálních komunikátů. Jejich definici se proto věnuje první část druhé kapitoly. Dále kapitola vymezí, jaké texty jsou pro forenzní lingvistiku vhodné a jaké naopak nevhodné. Foreznělingvistické metody se nejčastěji využívají u anonymních dopisů, proto i o nich se v této kapitole zmíníme. Anonymní dopis definujeme a rozdělíme do několika skupin (podle obsahu a podle typu podpisu).

Druhá kapitola vychází z článků Václavy Musilové – *Verbální komunikát a jeho kriminalistický význam; Forenzní lingvistika I.*

2.1. Verbální komunikát

Forenzní lingvistika se zabývá analýzou verbálních komunikátů. Komunikáty jsou realizované věty (pronesené nebo napsané), a tudíž zakotvené v nějaké jedinečné komunikační situaci.“ (Grepl, Karlík (1998: 381)) Komunikátem pro potřeby forenzní lingvistiky jsou „například texty vyhotovené jednotlivými druhy ručního písma, na psacím stroji či tištěné; monologické nebo dialogické mluvené projevy zachycené např. na magnetofonové pásce.“ (Musilová (1990/A: 206)).

Ať už máme verbální komunikát psaný (tehdy je předmětem forenzní lingvistiky) nebo mluvený (objekt zájmu fonoskopie), u obou nalezneme stránku formální (jak jsou daný text nebo promluva realizovány) a obsahovou (konkrétní význam textu či promluvy). Forenzní lingvista může tyto stránky zkoumat odděleně nebo dohromady. Nejčastějším případem je zkoumání jak stránky formální, tak i obsahové.

2.2. Texty vhodné a nevhodné pro jazykovou analýzu

Ne všechny texty jsou pro jazykovou analýzu vhodné. Proto musí forenzní lingvista jako první stanovit, zda je text vůbec ke zkoumání vhodný.

2.2.1. Texty vhodné k jazykové analýze

Autorství a pravost předloženého materiálu je možné určovat např. u (Musilová (2005/A: 69-70)) **deníkových záznamů** (důvodem pro ověření pravosti a věrohodnosti zápisů je např. vyšetřování sexuálního zneužívání či šikany u dětí; analyzují se i zápisy sebevrahů, a to ty zapsané bezprostředně před sebevraždou); **textů administrativní a právní povahy** (jde hlavně o smlouvy a různou pracovní korespondenci); **textů odborných** (podvržené znalecké posudky; v současné době také plagiátorství), **textů publicistických** (zjišťování autorství článků publikovaných pod jiným jménem); **závěti** (forenzní lingvista zkoumá autentičnost závěti jako takové, ale i její stylizaci); **autorství překladu** (autorství překladu se zjišťuje tak, že se srovnávají dvě překladové verze, děje se tak např. v případě, že překlad byl zadavatelem odmítnut jako nekvalitní a tím pádem nepublikovatelný, a nakonec byl po korektuře publikován), **policejních a soudních protokolů** (posuzuje se pravost výpovědi v závislosti na osobnosti vyslychaného, určuje se, zda nejsou protokoly zmanipulované či smyšlené), **anonymních dopisů** (k jazykové analýze se přistupuje z důvodu odhalení skutečného pisatele či autora anonymního dopisu a jeho případného postihu).

Nejčastěji se k jazykové analýze přistupuje u textů, které jsou psány prostěsdělovacím stylem. Není ani výjimkou, že je forenzní lingvista požádán o analýzu textu administrativního, odborného nebo publicistického.

Může se stát, že i text, který je zde zařazen jako vhodný k jazykové analýze, bude forenzním lingvistou vyhodnocen jako nevhodný ke zkoumání.

2.2.2. Texty pro jazykovou analýzu nevhodné

Autorství či pravost nemůže forenzní lingvista určit u velmi krátkých textů (např. útržků dopisů), ačkoliv v zahraniční literatuře zmínky o analýzách takto krátkých textů nalézáme. V těchto případech se ptáme, co útržek obsahuje (jsou-li zachytitelné typické odlišnosti, na nichž se dá analýza založit) a zda je takováto analýza přínosná.

Dále nelze k jazykové analýze přistoupit u výpisků či poznámek a u protokolů z výslechů (prosté sdělení vypovídajícího je přetvořeno do podoby administrativního jazyka jiné osoby).

2.3. Anonymní dopis

Nejčastěji se kurčování autorství přistupuje u anonymních dopisů a právě anonymním dopisům se bude bakalářská práce v následujících odstavcích a částech věnovat. Tato podkapitola se bude zabývat anonymním dopisem jako takovým. Nejprve se podívá na pojem anonymní dopis a poté anonymní dopisy rozčlení do skupin, v prvním případě podle jejich obsahu a v druhém podle typu podpisu.

2.3.1. Definice anonymního dopisu

Co vlastně anonymní dopis je? V první řadě bychom jistě čekali nějakou definici. Já jsem však žádnou definici nenalezla. Pokusím se je tedy definovat sama. Anonymní dopis je takový dopis, jehož skutečný autor zůstává skryt, a je napsán za nějakým účelem. Účelem se v případě anonymního dopisu rozumí například vydírání, vyhrožování nebo i pouhé upozornění na nějaké (dle autora nekalé) jednání.

Dle mého názoru se anonymní dopisy píší od doby, kdy se lidé naučili psát. V každé době se najde někdo, kdo má potřebu informovat například o nekalém jednání souseda či spolupracovníka, aniž vyjde najevo jeho identita. Zároveň jsou období, kdy se anonymní dopisy píší více než jindy. „Je mi smutno, když vidím, jak hrdinný národ český, kdysi tak psaním anonymů proslulý, pomalu na druhou příčku na světě se propadá a v absolutních číslech v počtu anonymů v běžném roce odeslaných mu velkolepá Čína šlape na paty.“ (RUKOVĚŤ AUTORA ANONYMNÍHO DOPISU (2002/ web)).

Při hledání definice anonymního dopisu jsem na internetu narazila na zajímavé odkazy. Existují například anglicky psané webové stránky (<http://secret101.com/anonymous101/>), kde jsou anonymní dopisy předepsané. Stačí jen na vybraný anonymní dopis kliknout, doplnit potřebné detaily a e-mailovou adresu adresáta a anonymní dopis je hotov. Na stránce je možné se dočíst zajímavé věci. Například to, že na psaní anonymních dopisů není nic nemorálního a že je to dobrý způsob jak ventilovat svou frustraci. Autoři (samozřejmě anonymní) nezapomínají ani na upozornění, že anonymní dopis nikdy nesmí přesáhnout právní a morální hranici. Vzhledem k tomu, že jeden z jejich dopisů prakticky navádí k vydírání, je otázka, co je podle autorů této stránky ještě morální a právní.

Stránka dokonce nabízí i ochranu těm, kteří se rozhodnout e-mail touto cestou odeslat. Vysvětluje, jak je jejich stránka chráněna, aby nebylo možné zjistit, odkud e-mail přišel. Své klienty nezapomíná upozornit ani na to, že si dopis nemají kopírovat do svého počítače. Kdyby tak udělali a podezření z autorství čirou náhodou padlo na ně, daný dopis v jejich vlastním počítači by je hned usvědčil.

Tato stránka je spíše kuriozitou a je nepravděpodobné, že by ji autoři anonymních dopisů využívali ve velké míře. Autor svým anonymním dopisem reaguje na nějakou konkrétní skutečnost a chce se napsáním anonymního dopisu také ukázat, předvést, co všechno umí, a proto si anonymní dopis napíše zpravidla sám, než aby opsal nějakou šablonu.

Ukázka dopisů z této webové stránky je uvedena v příloze č. 1.

2.3.2. Typologie anonymního dopisu

Anonymní dopisy se od „sebe liší tematikou, motivací vzniku, rozsahem a četností zasílání. Rozdíly vyplývají i z osobnostních vlastností a sociálního zařazení jejich autora a adresáta a ze vzájemného vztahu mezi nimi.“ (Musilová (2005/A: 69))

„Psaní určitého druhu anonymních písemností je totiž typické pro určitou skupinu osob, vymezenou věkem, pohlavím, profesí a zastávanou funkcí (ředitel, nadřízený, podřízený). Jiný typ anonymního dopisu lze očekávat od pracovníka, který nebyl povýšen a chce se mstít, jiný od žárlivé ženy, která chce rozbít manželství svého milence, jiný od důchodce, anonymně upozorňujícího na nešvary v místě bydliště či falešně obviňujícího souseda z páchání trestné činnosti. Specifický charakter má dopis člověka snažícího se získat peníze (na drogy, dluhy, bezpracný život) pomocí vyhrožování a vydírání.“ (Musilová (2005/A:69))

2.3.2.1. Dělení anonymních dopisů podle obsahu

Pro dělení anonymních dopisů neexistují žádná pevná pravidla. Dělení anonymních dopisů uvedené zde vychází z Musilové (2005/A: 69) a jsou v něm uvedeny nejčastější typy anonymních dopisů.

1. Anonymní dopisy **výhružné a vyděračské**. Jsou společensky nejzávažnější. Cílem autora je pomocí represe něco na adresátovi vynutit, vyvolat u něj obavu, získat

tímto jednáním něco pro sebe. Blíže se jejich charakteristikou bude zabývat praktická část práce.

2. Anonymní dopisy **pomlouvačné a kompromitující**. Takovéto dopisy mohou vážně ovlivnit soukromý i pracovní život adresáta.
3. Anonymní dopisy **pobuřující, urážlivé a obscénní**. Pod obscénní anonymní dopisy řadíme především dopisy zasílané dětem.
4. Anonymní **dopisy udavačské nebo upozorňující na trestnou činnost**. Autor zasláním tohoto typu dopisu upozorňuje na špatné jednání osob, uvedených v dopise. V dopisu jsou často obsaženy, kromě udání nebo upozornění, pomluvy a výhrůžky.
5. Anonymní **dopisy pachatelů trestných činů**. Obsahují přiznání se k trestné činnosti nebo to mohou být dopisy z vazby s instrukcemi.

Ne každý anonymní dopis je trestný. Existují i dopisy obsahující svědectví o určité skutečnosti. V těchto případech se přistupuje ke zjištění totožnosti autora anonymního dopisu proto, aby mohl případně podat svědectví o dané věci.

S touto typologií souvisí i příloha č. 2. týkající se četnosti výskytu anonymních dopisů. Jsou to anonymní dopisy z let 2004 - 2008, ke kterým PhDr. Musilová vypracovávala znalecké posudky.

2.3.2.2. Dělení anonymních dopisů podle podpisu

Typologii, uvedenou v této podkapitole, jsem vymezila sama. Přišlo mi zajímavé anonymní dopisy rozčlenit tímto způsobem, a to z toho důvodu, že různé typy podpisů se v anonymních dopisech objevují velmi často.

Čekali bychom, že anonymní dopis bude podepsán nanejvýš označením NN /nomen nescio/. Autoři anonymních dopisů jsou však často vynalézaví. Můžeme obdržet dopis podepsaný: „1. **smyšleným jménem**, 2. **jménem někoho z blízkého okolí adresáta**, 3. podpisem typu "**slušný člověk**", "**dobry poplatník**" (v případě, že jde o anonym "řešící" něčí finanční situaci), ale i "ten, kdo to s Vámi myslí dobře" nebo jako "dobry přítel", "Váš věrný zaměstnanec" apod., 4. **nějakým symbolem**, často jsou používány symboly hákového kříže, dýky či lebky.“ (Web asociace grafologů (2004/web)) 5. nebo, jak uvádí Musilová (1988: 361), může být anonym podepsaný **kolektivním jménem či organizovanou skupinou lidí** (ve většině případů je autorem

jen jedna osoba, tím, že dopis podepíše jménem určité skupiny, chce dodat svému činu na důležitosti), 6. anonymní dopisy **nepodepsané**.

2.3.3. Sumarizace

Cílem podkapitoly 3 bylo obecně informovat o tom, co je to anonymní dopis a jaká je jeho typologie. Jak se ukázalo, definovat anonymní dopis není snadné. Především proto, že definice jako taková zatím chybí. V kapitole bylo dále prezentováno dvojí dělení anonymních dopisů, a to dělení podle obsahu a podle podpisu anonymního dopisu.

Tato podkapitola poukázala i na jednu kuriozitu v rámci anonymní korespondence, a to na anglicky psanou webovou stránku, kde je možné převzít již napsaný anonymní dopis, doplnit do něj jen potřebné údaje a odeslat ho. Spouštěcím faktorem pro napsání anonymního dopisu je zpravidla reakce na určitou konkrétní situaci, proto je velmi nepravděpodobné, že byla tato stránka autory anonymních dopisů často využívána.

2.4. Závěr

Cílem druhé kapitoly bylo obecně informovat o tom, jakými typy textů se forenzní lingvistika zabývá. Souhrnně se tyto texty odznačují jako verbální komunikáty. Proto byla první podkapitola věnována jejich vymezení. Druhá podkapitola se podívala na texty, které jsou pro forezního lingvistu vhodné a které ne. Poslední podkapitola se zaměřila na anonymní dopisy, tedy texty, u kterých se foreznělingvistické postupy využívají nejčastěji. Zabývala se tím, jaká je definice a typologie anonymního dopisu.

3. POSTUPY A DRUHY ANALÝZ

V této kapitole se seznámíme s tím, jak forenzní lingvista při své práci postupuje. Forenzního lingvistu zajímá identita pisatele anonymního dopisu, základní metodou, kterou se autorství zjišťuje je tzv. elementární jazykový rozbor. Tomu se také věnuje druhá část této kapitoly. Další části jsou věnovány vytváření profilu autora a individuální identifikaci autora, tedy druhům expertiz forenzní lingvistiky. V poslední části se podíváme na to, jaké závěry forenzní lingvisté ze svých analýz vyhotovují. Pramenem třetí kapitoly práce je především článek *Forenzní lingvistika II.* od Václavy Musilové.

3.1. Postup analýzy

Forenzní lingvista postupuje při analýze anonymního dopisu zpravidla ve třech krocích:

1. **Seznámení s textem** Forenzní lingvista si nejprve musí předložený materiál důkladně přečíst, a to ne jen jednou. Po každém přečtení v textu nalezne nové skutečnosti. Předložený materiál si forenzní lingvista rozčlení, graficky označí (např. každou jazykovou rovinu jinou barvou) a opatří poznámkami. V této fázi se rovněž určuje, o jaký typ anonymního dopisu jde.
2. **Analýza textu** Druhá fáze se zabývá samotnou analýzou předloženého materiálu. „V druhé fázi rozboru je věnována pozornost výstavbě textu, jeho zvláštnostem, logickému sledu, délce a stavbě vět, volbě slov, jejich uspořádání a zvukové podobě, zastoupení jednotlivých slovních druhů, krajových výrazů, internacionalismů a slov málo frekventovaných, zastaralých nebo naopak nových, opakování slov, použití gramatických forem (časy, rod činný nebo trpný, vidy, oznamovací, rozkazovací nebo podmiňovací způsob apod.). Pozornost je třeba věnovat i interpunkčním znakům (čárky, pomlčky, otazníky, vykřičníky), jejich frekvenci a způsobu užití a psaní velkých a malých písmen. (...) Pozornost je třeba věnovat také tomu, jak se sám autor staví k ději, zda se sám cítí jako účastník dění, jeho pozorovatel, nebo zda chápe děj jako řízený někým jiným a jakou míru zodpovědnosti za vlastní jednání si připisuje.“ Aignerová (2001/web)

3. **Interpretace textu** Forezní lingvista zjišťuje skutečnou motivaci autora anonymního dopisu. Zamýšlí se nad věrohodností obsahu. Zajímá ho, jak se sám autor staví k obsahu. Na kolik je autor nebezpečný. Zda je reálné, že autor uskuteční avizované výhrůžky.

K prvním dvěma fázím analýzy se přistupuje vždy, jak v případě, že máme podezření na konkrétního autora a máme zajištěn sporný i srovnávací materiál, tak i v případě, kdy konkrétní podezření není a forezní lingvista určuje rysy, jimiž se zužuje okruh podezřelých.

Fáze třetí je pouze součástí psycholingvistického profilování, kdy není podezření na konkrétní osobu. Jde o sestavení profilu autora anonymního dopisu. O psycholingvistickém profilování bude pojednáno v páté části práce.

Analýzou anonymního dopisu dle těchto postupů se práce bude podrobněji zabývat v praktické části.

3.2. Všestranný jazykový rozbor

Dostane-li se k foreznímu lingvistovi anonymní dopis, jako první ho bude zajímat identita pisatele. Elementární metodou, jíž se identita pisatele zjišťuje, je metoda kvalitativní. To znamená všestranný jazykový rozbor neboli jazykovou expertizu, tedy „analýzu textu z hlediska jednotlivých jazykových rovin (gramatické, syntaktické, stylistické, pravopisné).“ (Musilová (2005/B: 98)) Ke kvalitativní metodě lze přistoupit, má-li zajištěný materiál nejméně 50 slov. U delších textů, zpravidla od 500 slov, můžeme kromě všestranného jazykového rozboru využít i metody kvantitativní (především statistické).

Forezní lingvista nepodává komplexní rozbor všech jazykových vlastností pisatele. Jeho cílem je postihnout ty autorovy rysy příznačné pro jazykové chování autora či dokonce určité skupiny lidí.

Jazyková expertiza je využívána při vytváření profilu autora a při individuální identifikaci autora. Těmto dvěma postupům budou věnovány následující kapitoly.

3.3. Vytváření profilu autora

K vytváření profilu autora neboli k profilování se přistupuje v první fázi vyšetřování, kdy není podezření na konkrétní osobu. Forenzní lingvista má k dispozici pouze sporný text, nebo častěji texty a v nich hledá specifické rysy, které napomáhají při vytváření profilu pachatele. To znamená, že jak uvádí Mitáček (2006/ web), na základě rozboru textu určuje některé osobnostní znaky, tedy typuje neznámého pachatele.

S vytvářením profilu autora souvisí i jeho psycholingvistické profilování. Této problematice bude věnována samostatná kapitola.

3.3.1. Normy anonymního dopisu

Základ, ze kterého jazyková expertiza při profilování vychází, je norma. Norma je obecně chápána jako „nepsaný standard obvyklého a správného užívání jazyka.“ (Čermák (2007: 266))

V první řadě je to samozřejmě norma spisovného jazyka. V rámci profilování jsou však důležité i normy anonymních dopisů. U každé kategorie anonymních dopisů totiž forenzní lingvista nachází společné jazykové i obsahové rysy. Když jazykové a obsahové rysy zobecní, získá normy a ty využívá při profilování. Normy anonymního dopisu využívá forenzní lingvista při určování tzv. skupinové příslušnosti autora (jeho věku, povolání, nářeční příslušnosti, případně vlivu jiného jazyka).

3.4. Individuální identifikace autora

Při profilování ještě není podezření na konkrétní osobu, u tzv. individuální identifikace podezřelý je. Úkolem forenzního lingvisty pak je porovnat sporný text (nebo texty) s nějakým textem od podezřelého a určit, zda je podezřelý autorem všech těchto textů. Individuální identifikaci autora se podrobně věnuje 4. kapitola této práce.

3.5. Závěry forenzních lingvistů

Pro analýzu anonymního dopisu neexistují žádné zvláštní nástroje. Vše záleží na schopnostech a praxi forenzního lingvisty. Forenzní lingvista předložené texty několikrát důkladně přečte. Při čtení si všímá všech znaků, které by mohly být přínosné pro identifikace autora.

Podle toho, kolik nalezne shodných nebo naopak rozdílných či rozporných znaků, stanoví kategorický závěr o totožnosti autora, nebo závěr pouze v rovině pravděpodobnosti. Závěr v rovině pravděpodobnosti je trojí: 1. vysoká pravděpodobnost, 2. střední pravděpodobnost, 3. nízká pravděpodobnost. Může nastat i situace, že se k otázce totožnosti vyjádřit nelze. To není nic neobvyklého ani v jiných znaleckých oborech a nijak to nesnižuje hodnotu metody ani znalce.

Ze svých závěrů forenzní lingvista vyhotoví znalecký posudek. Ten obsahuje pouze subjektivní předpoklady forenzního lingvisty. Svě předpoklady musí forenzní lingvista zdůvodnit a doložit příklady.

3.6. Závěr

Forenzní lingvista při analýze postupuje ve třech krocích. První dva kroky – seznámení se s textem a analýza textu - se využívají vždy, ať už máme či nemáme podezřelého. Ke třetímu kroku – interpretaci textu – se přistupuje jen, když podezření na konkrétní osobu.

Předmětem zájmu forenzního lingvisty je určit skutečného autora anonymního dopisu. Toto určování se provádí prostřednictvím všestranného jazykového rozboru. V textu (textech) forenzní lingvista postihuje ty rysy, které jsou typické pro vyjadřování autora nebo nějaké skupiny lidí. Všestranného jazykového rozboru se využívá, jak při profilování, tak při individuální identifikaci autora (té je věnována čtvrtá kapitola bakalářské práce, proto se individuální identifikaci autora třetí kapitola blíže nevěnovala). K profilování forenzní lingvista přistoupí, pokud není žádný podezřelý. Ve sporných textech vyhledává takové rysy, které povedou k zúžení okruhu možných pachatelů. Při profilování forenzní lingvista využívá normy spisovného jazyka a rovněž normy anonymního dopisu.

Po provedení analýzy vypracuje forenzní lingvista ze svých závěrů znalecký posudek, ve kterém své subjektivní závěry dokládá příklady z textu.

4. INDIVIDUÁLNÍ IDENTIFIKACE AUTORA

K individuální identifikaci autora se přistupuje ve chvíli, kdy už je podezření na konkrétní osobu. Forenzní lingvista je osloven, aby porovnal sporný (např. anonymní dopis) a srovnávací (jiný text od známého autora) materiál. Na základě svých závěrů buď potvrdí, že podezřelý je autorem, nebo ho naopak z podezření vyloučí.

Čtvrtá kapitola vymezí, co je sporný a srovnávací materiál, který je pro individuální identifikaci autora nezbytný. Dále se bude kapitola věnovat jazykovému znaku v pojetí forenzní lingvistiky. Vytyčení jazykových znaků ve sporném a srovnávacím materiálu je nutné k tomu, aby mohl forenzní lingvista vůbec přistoupit k individuální identifikaci. Kapitola se podívá i na jazykové roviny, ve kterých lze jazykové znaky nalézt a na tzv. celkovou vyjadřovací úroveň autora anonymního dopisu.

Článek, který slouží jako pramen této kapitoly, je *Forenzní lingvistika II.* od Václavy Musilové.

4.1. Sporný a srovnávací materiál

K individuální identifikaci autora může forenzní lingvista přistoupit, má-li vhodný sporný a srovnávací materiál.

4.1.1. Sporný materiál

Sporným materiálem se rozumí text, jehož autor má být zjištěn. Než vůbec může analýza sporného materiálu začít, musí forenzní lingvista stanovit, zda je materiál vhodný, tzn. musí stanovit stupeň jeho způsobilosti ke zkoumání. Aby bylo možné s textem pracovat, musí být vyjádřen větně, musí mít dostatečný počet znaků a důležitá je i spontánnost stylizace (otázka slohového útvaru, míra předchozí přípravy).

4.1.2. Srovnávací materiál

„Základním srovnávacím materiálem jsou tzv. jazykové ukázky, tj. texty, které daná osoba stylizovala, aniž věděla, že budou použity k analýze.“ (Musilová (2005/B: 102))

Srovnávací materiál by měl svým druhem odpovídat typu materiálu sporného. Pokud je zajištěným materiálem anonymní dopis soukromého charakteru, je nutné, aby byl srovnávací materiál také textem soukromým (např. osobní dopisy, deníkové záznamy). Je-li anonymní dopis zaslán instituci, použije se jako srovnávací nějaký text veřejného určení, např. stížnost nebo žádost. Srovnávací materiál musí mít stejně jako sporný materiál větší rozsah a musí být stylově adekvátní.

4.2. Jazyková zkouška

K jazykové zkoušce se přistupuje, pokud není možné zajistit jazykové ukázky. Jistě všichni známe z detektivek scénu, kdy vyšetřovatel požádá podezřelého, aby mu něco napsal, a tak se prokázala jeho vina či nevína. V reálu se, oproti filmovému plátnu, k jazykové zkoušce příliš často nepřistupuje. Pokud se tak stane, je podezřelý požádán, aby samostatně napsal nějaký text. Zpravidla je to text, který se týká stejné situace, o jaké se píše v anonymním dopise, například vylíčení vztahů na pracovišti.

4.3. Jazykový znak

„Jazykový znak lze charakterizovat jako takový prostředek (jazyková vlastnost), vedle něhož je možnost výběru jiného souznačného prostředku (např. tvaroslovná koncovka „říkám“ není znak, protože neexistuje jiná možnost, ale výběr ze tří variant „češu - češi - česám“ je znak).“ (Musilová (2005/B: 101))

Jazykový znak je tak ve forenzní lingvistice chápán jinak než v lingvistice obecné. V obecné lingvistice „je znak obecně něco (tj. věc/forma) zastupující něco jiného.“ (Čermák 2007: 22))

V obecné lingvistice může být znakem cokoli (obvykle je to slovo, víceslovné pojmenování nebo morfém). Ve forenzní lingvistice může být znakem pouze něco, co má rovnocenný ekvivalent.

Forenzní lingvista musí jazykové znaky ve sporném a srovnávacím materiálu vytyčit, aby mohl přistoupit ke konkrétní individuální identifikaci autora. I kdyby forenzní lingvista prozkoumal celou řadu anonymních dopisů, nemohl by sestavit žádná „pravidla“, dle nichž by se dalo dospět k nějakému kategorickému závěru. A to proto, že každý anonymní dopis je jedinečný, a tak se k němu musí i přistupovat.

Nelze ani říct, že by pro nějaký anonymní dopis existovaly absolutně specifické znaky. Tedy znaky, které by bylo možné najít jen v jedné určitém dopise, a tím pádem by příslušely jen jednomu určitému autorovi, a umožnily jeho identifikaci.

Při individuální identifikaci „něstačí shoda několika, byť velmi nápadných jevů, ale je třeba vyčlenit takový komplex shodných znaků - za současné absence podstatných rozdílných znaků – který by byl schopný odlišit jazykový projev jedné osoby od druhé. (Musilová (2005/B: 101))

Např. znaky lexikální a pravopisné nemusí být pro identifikaci autora vždy dostačující. Lexikální a pravopisná rovina je totiž velmi často úmyslně měněna nebo podléhá napodobování. Pro identifikaci je naopak neopominutelná rovina syntaktická, kompoziční a různé písařské zvyklosti. Vyjadřování těchto rovin je značně zautomatizované a relativně stabilní. Autor tyto prostředky používá, aniž by si je uvědomoval.

Když jsou jazykové znaky určeny, rozlišují se do tří kategorií. Jsou to kategorie: 1. **shodných** (systémově podobných) znaků, 2. **rozdílných** znaků, 3. **rozporných** znaků. Shodné znaky v textech znamenají totožnost autora všech textů. Rozdílné znaky jsou pravým opakem znaků shodných. Pokud forenzní lingvista najde v předložených materiálech rozporné znaky, může ho to dovést k závěru, že autor a pisatel jsou dvě různé osoby nebo že autor úmyslně měnil svou jazykovou úroveň. Musilová (2005/B: 101) uvádí jako příklad rozporného znaku primitivní pravopisné chyby a vedle toho propracovanou syntax.

4.3.1. Celková vyjadřovací úroveň

Celková vyjadřovací úroveň (neboli individuální vyjadřování) znamená, jak uživatel jazyka využívá rozmanitosti národního jazyka. Národní jazyk je útvar natolik bohatý, že nabízí svým uživatelům množství prostředků pro vyjádření určité skutečnosti. Každý uživatel využívá rozmanitosti jazyka podle svých schopností a záměrů.

Úkolem forenzního lingvisty je autorovy schopnosti a záměry odhalit. To samo o sobě není vůbec snadné a autoři anonymních dopisů mu práci často i ztěžují. Ve svých dopisech totiž z různých důvodů svou vyjadřovací úroveň mění. (O této problematice bude pojednáno v páté části práce v podkapitole 5.1.2.)

To, že se každá osoba vyjadřuje individuálně a jedinečně dokládá například Musilová / (2005/B): Forenzní lingvistika II. v předchozí verzi článku Musilová (2005) Ms./ . Uvádí příklad školní třídy, která dostane za úkol popsat určitý obraz. Každý žák svou práci pojme jinak, a to nejen po stránce obsahové, ale i různým výběrem jazykových prostředků.

4.3.2. Lexikum

Žádný uživatel jazyka jej neužívá v celé jeho šíři. Používá jen určitý počet slov, tzv. aktivní slovní zásobu. Ta umožňuje uživatelům jazyka se individuálně, jedinečně vyjádřit. Těšitelová (1987:15) uvádí, že aktivní slovní zásoba obsahuje 3000 – 10 000 slov. Její rozsah se liší například v závislosti na vzdělání, sociálním zařazení či na schopnosti zapamatovat si jazykové prostředky.

A právě z individuálního, jedinečného vyjadřování forenzní lingvista vychází. Při analýze lexikální stránky se v první řadě zaměřuje na prostředky, které nejsou tolik spjaty s tematikou (spojovací výrazy, zájmena). V rámci tohoto zkoumání jsou důležitá příslovce. Jejich výběr v rámci „synonymních řad je velmi individuální (např. volba mezi zdůrazňujícími slovy „zejména, především, hlavně, obzvláště / zvláště / zvlášť““ (Musilová (2005/B: 99))

Například v anonymních dopisech, které bude tato práce ve své praktické části analyzovat, jsou ve velké míře používána ukazovací zájmena: *...na toto upozornit...; ... tento problém by šel opět do ztracena.; přečtete-li si tento dopis...; Nebude-li toto heslo řečeno...*

4.3.3. Syntax

Velkou variabilnost skýtá větná stavba – „délka vět a stupeň rozvitosti, slovosled, modalita, podíl pasivního a aktivního vyjadřování, ale zejména vztahy vyjadřované mezi jednotlivými větami a souvětími (včetně nadvětné syntaxe).“ (Musilová (2005/B: 99-100))

Analýza větné stavby je důležitou součástí identifikace autora, neboť syntaktické prostředky našich jazykových projevů jsou velmi zautomatizované a při jazykovém vyjadřování na ně neklademe takový důraz.

Příklad jsem opět vybrala z analyzovaných anonymních dopisů (i když není gramaticky správný). Jde o souvětí vyjadřující podmínkový vztah - Kdyby jsme se ozvali, tak jsme zadupáni do země. Existuje řada dalších způsobů, jak toto souvětí zapsat.

Můžeme použít jinou spojku a přitom zachovat podmínkový vztah – Pokud bychom se ozvali, tak jsme zadupáni do země. Větu můžeme zapsat i za použití jiného vztahu než podmínkového - Jakmile bychom se ozvali, zadupali by nás do země. Můžeme změnit pořadí vět – Byli bychom zadupáni do země, ozvat se. Máme možnost různě obměňovat druhou větu - Kdybychom se ozvali, jsme zadupáni do země. Kdybychom se ozvali, zadupají nás do země. Nebo můžeme ze souvětí podřadného udělat souřadné - Ozvat se, to by nás zadupali do země.

4.3.4. Další jazykové roviny

V ostatních jazykových rovinách není takové množství variant jako v rovinách lexikální a syntaktické. V **rovině hláskoslovné** najdeme např. rovnocenné varianty: *kdykoliv – kdykoli*, stylově rozšířenou variantou je *také – taky*. V **rovině tvaroslovné** je rovnocennou variantou *pravopise - pravopisu*. U rovin hláskoslovné i tvaroslovné nesmíme zapomínat, že vedle prostředků kodifikovaných existují i prostředky obecně české a oblastní.

Několik málo synonymních prostředků dovoluje norma i v **pravopise**. Je to např. psaní spřežek, *nade všechno – nadevšechno, do křupava – dokřupava* či cizích slov, *briefing – brífink, leader – lídr*. Různé možnosti má uživatel jazyka i pro kompozici, grafické uspořádání, psaní finančních částek (*355 Kč – tři sta padesát pět korun českých*), zkratk (*s. – str.*), dat (*1.2. – 1. února – 1. únor*) apod.

V dopisech, které budou dále analyzovány, najdeme i příklady z těchto jazykových rovin. V rovině tvaroslovné autor používá rovnocenných variant pro první osobu singuláru – lituju, upozorňuji. Po grafické stránce je v dopisech použito + místo spojky a. Nebo například data autor zapisuje bez mezer.

4.3.5. Spisovná a nespisovná vrstva jazyka

Při psaní anonymního dopisu se národní jazyk uplatňuje ve všech svých vrstvách, tedy spisovné i nespisovné. Do spisovné vrstvy patří podle ESČ (2002: 192-

193) i hovorová čeština. Do nespisovné vrstvy ESČ řadí obecnou češtinu, interdialekty a teritoriální dialekty.

Na to, zda užíváme více spisovných či nespisovných prostředků, mají vliv tzv. objektivní a subjektivní faktory (Čechová, 2008: 78 – 88). **Objektivními faktory** jsou komunikační situace (zde je pro použití spisovných či nespisovných prostředků, rozhodující charakter jazykového projevu, zda je veřejný nebo soukromý) a kontakt mluvčího a adresáta (od familiárnosti až po oficiálnost). Mezi **faktory subjektivní** patří především sociální zařazení autora anonymního dopisu (vzdělání, povolání, místní příslušnost).

Anonymita, kterou autorům anonymní dopisy poskytují, jim umožňuje užívat rozličné prostředky ze všech vrstev jazyka. V anonymních dopisech najdeme prostředky výrazně spisovné, hovorové, obecně české, dialektologické, neutrální, citově zabarvené (expresivní i vulgarismy), knižní, zastaralé i novotvary.

4.3.6. Sumarizace

Určení jazykových znaků je nezbytné pro individuální identifikaci autora anonymního dopisu. Jazykový znak je takový znak, který umožňuje výběr z rovnocenných variant. Forenznímu lingvistovi umožňuje vyhledávat jazykové znaky v anonymních dopisech to, že každý autor se vyjadřuje jedinečně a individuálně. Různé jazykové roviny dávají uživatelům jazyka různou možnost výběru. Nesmíme však zapomenout ani na to, že autoři ve svých anonymních dopisech používají jak prostředků spisovných, tak nespisovných a tím pádem se možnosti výběru jazykových znaků značně rozšiřují.

4.4. Závěr

Tato kapitola se zabývala individuální identifikací autora. Při ní forenzní lingvista porovnává sporné (kvůli kterým je celá analýza vytvářena) a srovnávací texty (texty od podezřelého na stejné či velmi podobné téma jako text sporný), aby určil, zda je jejich autorem jedna osoba. Pokud není srovnávací materiál k dispozici, přistupuje se k jazykové zkoušce (napsání nějakého textu, kde se vylíčí určitá skutečnost). V zajištěném materiálu forenzní lingvista určuje jazykové znaky a právě díky nim se může vyjádřit k otázce, zda je autorem sporného i srovnávacích textů jedna osoba či

nikoli. Jazykové znaky může forenzní lingvista najít ve všech jazykových rovinách, jejich počet se dále rozšiřuje, zvolí-li si autor prostředky z nespisovného jazyka. Cílem individuální identifikace autora je tedy postihnout takové autorovi jazykové rysy, na základě kterých se může forenzní lingvista vyjádřit k tomu, zda je autor všech předložených textů jedna osoba či nikoli.

5. PSYCHOLINGVISTICKÉ PROFILOVÁNÍ

K profilování se přistupuje, když forenzní lingvista vytváří profil autora, tedy když není podezření na konkrétní osobu. Forenzní lingvista má k dispozici jen sporné texty, ve kterých vyhledá charakteristiky typické pro určitou skupinu lidí, a tím zužuje okruh podezřelých.

„Na základě skupinových jazykových charakteristik vyskytujících se v daném textu a dále na základě vlastních zkušeností s obdobnými texty se znalec pokouší sestavit autorský „portrét“, který se v důsledku analogie s forenzní psychologií stále častěji označuje jako „profil“.“ (Musilová (2006: 137))

Jak z názvu vyplývá, jde o kombinaci lingvistických a psychologických postupů, jimiž se zjišťují některé základní údaje o autorovi (jako je věk, pohlaví, profese ...), okolnosti vyhotovení textu (jako např. charakter celkového stylizačního procesu, anonymního dopisu, motivace autora nebo stupeň nebezpečnosti a reálnosti výhrůzek) a obsahová stránka. Ne v každém dopise může forenzní lingvista určit právě ty charakteristiky, které jsou zde uvedeny. Zároveň je samozřejmě možné najít v anonymním dopise i charakteristiky jiné. Charakteristiky uvedené zde jsou tedy pouze ukázkou možného využití psycholingvistických postupů.

Zdrojem pro tuto kapitolu jsou články Václavy Musilové *Forenzní lingvistika III., Verbální komunikát a jeho kriminalistický význam; Psychologická expertiza anonymních komunikátů; Úmyslně měněná jazyková úroveň v anonymních dopisech; a Znaky regionální příslušnosti u autora anonymních dopisů.*

5.1. Základní údaje o autorovi

Základními údaji jsou věk, vyjadřovací úroveň, profese, zájmy, místní příslušnost, případně národnost, pohlaví a duševní zdraví autora.

Vedle jazykových vlastností, které forenzní lingvista v textu analyzuje, mu k určení základních údajů o autorovi pomáhají i další faktory. Jako je samotný druh anonymního dopisu, užití obsahové složky, druh argumentace, detailnost, konkrétnost a věcná správnost sdělení. Anonymní dopisy sice píše osoby všech věkových, vzdělanostních i profesních skupin, ale každá skupina píše zpravidla jiný druh anonymního dopisu a toho může forenzní lingvista při profilování využít.

5.1.1. Věk autora

V anonymních dopisech se odráží generační rozdíly autorů a těch forenzní lingvista využívá při určování věku autora. Generační rozdíly nachází forenzní lingvista v normě a kodifikaci („kodifikace je uzákonění jazykové normy v explicitní podobě v příručkách, zvláště ve slovnících“ Čermák (2007: 253)) a především ve slovní zásobě. Uživatelé jazyka si své jazykové návyky z mládí uchovávají ve svém jazykovém projevu po celý život a jen velmi málo se mění. Z toho forenzní lingvista vychází.

Různé druhy anonymních dopisů jsou typické pro různé věkové kategorie. *Například jak uvádí Musilová (1995/B: IV), anonymní dopisy zasílané institucím tzv. anonymní dopisy kritizující obecné poměry píše nejčastěji starší muži zpravidla v důchodovém věku. Anonymní dopisy s výhrušným laděním jsou spíše dílem osob mladých.* I tyto charakteristiky forenznímu lingvistovi pomáhají učit věk autora anonymního dopisu.

5.1.2. Vyjadřovací úroveň

Stanovit vyjadřovací úroveň autora anonymního dopisu není pro forenzního lingvistu těžké v případě, jedná-li se o vyjadřovací úroveň podprůměrnou nebo naopak nadprůměrnou. U vyjadřovací úrovně průměrné nemá forenzní lingvista tak lehkou práci, protože jazyková úroveň a vzdělání autora se nemusejí shodovat. I autoři se základním vzděláním se díky četbě a sebevzdělávání dokážou vyjadřovat velmi přesně a kultivovaně.

S otázkou určení vyjadřovací úrovně souvisí i jazyková úroveň jako taková a její úmyslné měnění. Jazyková úroveň je východiskem k obecnému zhodnocení předkládaných textů. Zahrnuje vše, co se podílí na výstavbě verbálního komunikátu. Jsou to prostředky roviny lexikální, syntaktické, pravopisné, hláskoslovné, tvaroslovné a dále prostředky stylistické včetně kompozice. V podkapitolách se budeme zabývat pojmem jazyková úroveň, jak se dá jazyková úroveň měnit a jaký vliv hraje její správné určení na jazykovou expertizu.

5.1.2.1. Přirozená jazyková úroveň

„Uplatňuje-li se při užívání jazykových prostředků pro vyjádření určité myšlenky přirozený proces stylizace, který je do značné míry zautomatizovaný, založený na dynamickém stereotypu, a je poměrně ustálený, hovoříme o tzv. **přirozené jazykové úrovni**.“ (Musilová (1988: 360)) (viz příloha č. 3, ukázky 1. a 3.)

Autoři anonymních dopisů jsou buď osoby méně jazykově vzdělané; ty jazykové prostředky ze všech vrstev národního jazyka užívají bezděčně (mluvíme u nich o přirozené jazykové úrovni), nebo osoby s jazykovým vzděláním vyšším. Ty mohou jazykové prostředky také užívat bezděčně, zároveň se u nich může objevit i úmyslné užívání různých jazykových prostředků (tehdy hovoříme o úmyslném měnění jazykové úrovně).

5.1.2.2. Typy anonymních dopisů podle jazykové úrovně

„Podle míry jazykové a stylistické spontánnosti a podle motivace k dodržování spisovné normy lze anonymní dopisy řadit do tří základních skupin“ (Musilová (1988: 361))

1. Anonymní dopisy snaží se o co **nejlepší jazykovou úroveň**. Chtějí u adresáta vyvolat dojem, že autorem je osoba velmi inteligentní, informovaná a seriózní, a že informacím, které dopis sděluje, má být věnována náležitá pozornost. Takový autor si dává na svém projevu záležet. Formulace důkladně promýšlí a snaží se vyvolat co nejlepší dojem (to je ovšem omezeno jeho jazykovými znalostmi a dovednostmi). V tomto případě může dojít i k tomu, že si dá autor svůj dopis zkontrolovat a opravit jinou osobou.

2. Anonymní dopisy, které se vyznačují **uvolněnějším přístupem k předepsané jazykové správnosti**. Autor sice užívá prostředky nespisovné a prostředky vybočující z normy, ale nesleduje tím žádný záměr. Je to pouze projev pohodlnosti a důsledek toho, že jeho identita zůstává skryta. Kdyby autor psal dopis neanonymní, jistě by si na jeho stylizaci dal záležet. U této skupiny dopisů ještě nemluvíme o úmyslně měněné jazykové úrovni.

3. Anonymní dopisy se **záměrně změněnou jazykovou úrovní** (viz příloha č. 3, ukázka 2.). Autorovi tohoto dopisu nestačí jen anonymita, ale navíc předstírá nižší jazykovou úroveň. Aby nižší jazykové úrovni docílil, volí nespisovné prostředky.

Cílem autora takového dopisu je například provokace. Pak se smíří i s tím, že jeho dopis bude přijímán s menší vážností.

5.1.2.3. Anonymní dopisy s úmyslně měněnou jazykovou úrovní

Změnou jazykové úrovně se od sebe autor snaží odvést pozornost a svést vinu na někoho jiného. Autoři anonymních dopisů používají nejčastěji čtyři typy změn:

1. **Užití obecně nespisovných prostředků.** Tím chce autor vyvolat dojem, že dopis psala osoba s daleko nižším vzděláním, než má autor sám.

2. **Užití nářečních prostředků z oblastí, ke které autor nemá vztah.** V tomto případě sleduje autor dva záměry. První je vyvolat u adresáta dojem, že autorem je osoba s nižší jazykovou úrovní. Druhý záměr je upozornění na jinou místní příslušnost, než jakou autor anonymního dopisu skutečně má.

3. **Užití jazykových prostředků z cizích jazyků.** V českém prostředí jsou to nejčastěji prostředky z jazyka slovenského, polského, německého a maďarského. Záměr autora je naprosto jasný – předstírání jiné národnosti autora anonymního dopisu.

4. **Změna mužského a ženského rodu.** Tato změna je poměrně častá. V těchto případech jde pouze o pozměnění gramatické kategorie rodu. Jinak zůstává jazyková úroveň autora beze změn.

Nejčastěji se v anonymních dopisech vyskytuje užívání obecně nespisovných prostředků a prostředků nářečních.

K úmyslným změnám jazykové úrovně přistupují autoři především z toho důvodu, že adresát jejich anonymního dopisu je jejich známý. Může to být příbuzný, známý, kolega, soused... Kdyby autor dopis napsal tak, jako píše normálně, riskuje, že adresát pozná jeho styl.

Dalším častým důvodem ke změně jazykové úrovně je snaha předstírat, že anonymní dopis píše více lidí. Záměrem autora je vzbudit dojem větší společenské závažnosti sdělení.

5.1.2.4. Určení jazykové úrovně a její vliv na jazykovou expertizu

„Vyskytne-li se ve zkoumaném textu větší množství nespisovných prostředků, vyvstává při expertize vždy prvořadá otázka: Je nedodržení spisovné normy výsledkem

nižšího vzdělání autora, či je to projevem úmyslné snahy předstírat nižší úroveň?“ (Musilová (1988:361))

Určení jazykové úrovně (přirozeně nízké nebo úmyslně měněné) má vliv na další postup jazykové expertizy, konkrétně na určení stupně zpracovatelnosti sporného anonymního dopisu, na požadavky na srovnávací materiál, na užití metody zkoumání a na přesnost závěrů expertizy.

Určení stupně zpracovatelnosti sporného anonymního textu. Forenzní lingvista musí v první řadě stanovit, jaká je jazyková úroveň předloženého anonymního dopisu. Je-li jazyková úroveň změněna (ať už úmyslně či neúmyslně), je tím pádem ztíženo zkoumání textu. Úmyslné měnění jazykové úrovně je velmi náročné (vyžaduje větší soustředění a tím i více času) a tak jsou anonymní dopisy zpravidla malého rozsahu (většinou 100 – 120 lexikálních jednotek) a obsahují velmi málo použitelných jazykových znaků. Pokud jsou vůbec doporučeny k jazykové expertize, jsou hodnoceny jako obtížně zpracovatelné.

Požadavky na srovnávací materiál. K anonymnímu dopisu s úmyslně změněnou jazykovou úrovní nelze zajistit srovnávací materiál. Aby jej mohl forenzní lingvista analyzovat, musí mít dopis dostatečný rozsah a kvalitu.

Užité metody zkoumání. Při jazykové expertize anonymních dopisů, u kterých autor úmyslně měnil svou jazykovou úroveň, se forenzní lingvista zaměřuje na znaky zautomatizované a podvědomé. To je například větná stavba nebo kompozice, neboť autoři anonymních dopisů při úmyslné změně své jazykové úrovně mění především ty prvky, o kterých se často učili ve škole. Úmyslně je měněn nejčastěji pravopis, interpunkce, tvarosloví, hláskosloví. Někdy dochází i ke změnám ve slovní zásobě, časté je užívání vulgarismů.

Přesnost závěrů expertizy. Jak vyplývá z výše uvedeného, stanovit v případě anonymního dopisu s úmyslně měněnou jazykovou úrovní nějaký závěr, je velmi obtížné. Závěr je většinou stanoven v rovině pravděpodobnosti. Výjimkou je sporný materiál, který tvoří větší počet anonymních dopisů. Pokud mají dopisy větší rozsah a jejich autor mění svou jazykovou úroveň nedůsledně, dají se z nich vyčíst skutečné jazykové a stylistické vlastnosti autora. U těchto dopisů se tedy dá závěr určit jednoznačně.

5.1.2.5. Sumarizace

Forenzní lingvista u anonymních dopisů určuje tzv. celkovou vyjadřovací úroveň. Ta může být podprůměrná – průměrná – nadprůměrná. Celková vyjadřovací úroveň vychází z přirozené jazykové úrovně. Tuto přirozenou jazykovou úroveň však autoři v některých případech mění, tehdy hovoříme o úmyslném měnění jazykové úrovně. Autor dopis stylizuje tak, aby to vypadalo, že ho píše osoba s nižším vzděláním a tím od sebe odvrátil pozornost.

V případě, že je v anonymním dopise jazyková úroveň úmyslně změněna, je velmi obtížné přistoupit k jazykové expertize. Anonymní dopisy tohoto typu jsou většinou velmi krátké a nelze k nim zajistit srovnávací materiál. Jejich analýza vyžaduje značné množství času, protože se forenzní lingvista musí zaměřit na zautomatizované a podvědomé jazykové znaky. Závěry vyslovené o těchto typech dopisů nebývají jednoznačné a pohybují se v rovině pravděpodobnosti.

5.1.3. Pohlaví

Zjistit pohlaví autora anonymního dopisu je velmi obtížné. Ale stejně jako u otázky věku i zde forenznímu lingvistovi pomáhá fakt, že určité typy anonymních dopisů píše určité osoby. Pokud má forenzní lingvista s takovými typy anonymních dopisů zkušenost, není pro něj problém pohlaví autora anonymního dopisu určit.

„Společné charakteristiky jsou typické např. i pro pomlouvačné dopisy na pracovišti, které psala žena (např. motivované žárlivostí, závistí). Pro zajímavost uvádím, že takové dopisy žen bývají nejvulgárnější. *Není ani výjimkou, že u série dopisů rozesílaných všem členům pracovního kolektivu byla mezi adresáty samotná autorka, která se tak snažila od sebe odvést pozornost. Stačilo porovnat povahu a frekvenci vulgarismů užívaných pro jednotlivé zmiňované osoby a autorka se od ostatních nápadně odlišila. Nedokázala o sobě např. napsat, že je ošklivá, hloupá, nemorální, jedinou výtkou na její adresu bylo, že je „káča jedna studovaná“.*“ (Musilová (2006: 138))

5.1.4. Povolání a zájmy

Při analýze povolání a zájmů autora neboli jeho zařazení do sociálních skupin se forenzní lingvista zaměřuje na slovní zásobu. V anonymních dopisech vyhledávají různá odborná slova, výrazy profesní mluvy, slangové výrazy, ale i cizí slova (důležitá je jejich frekvence v anonymním dopise). Jejich užívání je pro autora běžné a zautomatizované, že si ani neuvědomuje jejich příznakovost. O tom, jaké má autor povolání (a také o tom, zda je zvyklý psát), vypovídá i celková výstavba textu.

Zautomatizované užívání některých výrazů může autora prozradit, píše-li anonymní dopis, který nesouvisí s jeho profesí. *Musilová (2006: 139) uvádí příklad psychiatra, který se chtěl pomstít bývalé milence. V anonymním dopise v pasáži týkající se milence údajného duševního zdraví použil taková spojení, která by neodborníka nenapadla. Podezření tedy padlo na něj.*

5.1.5. Místní příslušnost

Znaky regionální příslušnosti neboli dialekty pomáhají forezním lingvistům určit místní příslušnost autora anonymního dopisu. Nářeční prostředky se objevují v jazykovém projevu osob, které se v určité oblasti narodily, prožily zde své mládí nebo zde delší čas žily v dospělosti.

To, jaké a zda vůbec autor nářeční prostředky ve svém projevu používá, záleží na jazykové oblasti, odkud pochází, na jeho věku a vzdělání a také na jeho přístupu ke stylizaci. Na tyto tři prvky se zaměří kapitola hned v úvodu. Další část se bude zabývat jedním průzkumem anonymních dopisů, který se zaměřil na to, jak nářeční prostředky ovlivňují místo původu autora, jeho věk a vzdělání a jeho přístup ke stylizaci. Poslední část se věnuje tomu, jak mohou být nářeční prostředky užitečné pro jazykovou analýzu.

5.1.5.1. Jazyková oblast

Jazykové oblasti se na našem území nachází čtyři (Bělič (1972: 11 – 12)). 1. **česká nářečí na území Čech a přilehlých částí Moravy** (nářeční oblast středočeská, jihozápadočeská, severovýchodočeská, českomoravská), 2. **nářečí středomoravská** (centrální, jižní, západní, východní), 3. **nářečí východomoravská** (západní okrajové

úseky, východní archaická oblast, Kopaničářský úsek), 4. **nářečí slezská** (jižní moravský úsek, západní, východní, česko-polský smíšený pruh).

Ve středočeské skupině jsou nářeční rozdíly nejvíce setřeny. Je to dáno větším pohybem obyvatel v této oblasti. Díky většímu pohybu obyvatel jsou také znatelné rozdíly v jazykovém projevu mezi městem a venkovem. Z toho vyplývá další dělení jazykových oblastí. Je to **oblast venkova** (zde můžeme hovořit o tradičních nářečích), **oblast malých venkovských měst**, **oblast velkých průmyslových aglomerací** se značným pohybem obyvatel (u nás je to pouze Praha) a **oblast pohraničí** (po druhé světové válce se sem stěhovali lidé ze všech jazykových oblastí).

5.1.5.2. Věk a vzdělání autora

I v rámci jedné nářeční skupiny se vyskytují rozdíly, ty jsou dány věkem, vzděláním a někdy i povoláním.

Jazykové rozdíly se stírají i tím, že v několika posledních desetiletích se osoby častěji stýkají s příslušníky jiných jazykových oblastí. Na každého tyto kontakty působí jinak. Nejvýrazněji jsou jimi ovlivněni mladí lidé, jejich jazykový projev je tak nejvíce unifikován.

Lidé s vyšším vzděláním přicházejí častěji do kontaktu se spisovným jazykem. Ne že by ve svých soukromých jazykových projevech používali pouze spisovného jazyka, ale jeho vliv na jejich projevy je znát. Dochází ke stírání některých jejich nářečních specifik.

5.1.5.3. Přístup autora ke stylizaci

Používání nářečních prostředků je typické pro mluvené projevy, ale neznamená to, že by se neobjevovaly i v projevech psaných. Jejich užívání v psaných projevech souvisí s typem textu, vlastnostmi autora a jeho přístupem ke stylizaci.

V neanonymních textech oficiálních se používá neutrální spisovný jazyk. V neanonymních písemnostech neoficiálních se nářeční prostředky používají zcela běžně, jsou zde projevem bezprostřednosti a spontánnosti.

„Lidé jazykově vzdělaní dokáží přesně posoudit nespisovnost územně omezeného prostředku a při psaní jej mohou využít záměrně jako stylistickou variantu jen u určitých druhů projevů, zatímco vztah spisovnost – nespisovnost u kategorie osob

s nižším vzděláním není přesně rozlišován. Pak dochází k tomu, že nářeční prostředky pronikají nepatřičně do všech druhů textů jako projev nízké jazykové úrovně.“ (Musilová (1990/B: 52))

5.1.5.4. Výzkum Kriminologického ústavu

Nářeční prostředky se v anonymních dopisech objevují velmi často. Proto se jim podrobně věnovali i odborníci z Kriminologického ústavu (Musilová (1990/B: 52 – 55)). Kriminologové analyzovali 350 případů z oboru jazyková expertiza z let 1975 – 1988. Zabývali se tím, z jaké oblasti autor anonymního dopisu pochází, jaký je jeho věk a vzdělání, a jaký je jeho přístup ke stylizaci anonymního dopisu a jak tyto faktory ovlivňují nářeční prostředky.

5.1.5.4.1. Krajská příslušnost autorů

Znalci rozdělili 350 případů jazykových expertiz podle toho, z jakého kraje autoři pocházeli a vytvořili 4 skupiny oblastí výskytu anonymních dopisů. Jsou to oblasti: 1. Praha; 2. Středočeský kraj; 3. Severomoravský kraj; 4. Jihočeský kraj, Jihomoravský kraj, Severočeský kraj, Východočeský kraj a Západočeský kraj.

Dalším bylo zjištění, že nejvíce anonymních dopisů bylo předkládáno ke zkoumání v Praze (32% ze všech případů) a středních Čechách (20%). Kriminologové tak přicházeli do styku nejčastěji s nářečím středočeským (v 81% případů).

Praha je specifickou oblastí. Je zde nejvíce případů překládaných k analýze, ale zároveň je tato oblast velmi jazykově nestabilní. Je to dáno tím, že v Praze se střetávají obyvatelé z celé republiky.

Jak již bylo uvedeno výše, můžeme jazykové oblasti dělit i na oblasti venkova, malých měst, velkých měst a pohraničí. V rámci tohoto dělení přicházeli experti do styku nejčastěji s anonymními dopisy, které psali obyvatelé měst.

5.1.5.4.2. Vliv věku, vzdělání a povolání

Dalším předmětem zájmu kriminologů byl věk, vzdělání i povolání autorů anonymních dopisů a jejich vliv na nářeční prostředky v anonymních dopisech.

Na základě rozboru byly stanoveny dvě věkové skupiny autorů anonymních dopisů. První skupinu tvoří autoři ve věku 55 – 65 let. Psaní anonymních dopisů u nich souviselo s odchodem do důchodu. V jejich dopisech se častěji objevovaly nářeční prostředky, byly pro ně přirozené, protože je byli zvyklí užívat celý život. Do druhé skupiny patří osoby ve věku 25 – 30 let. Zde byl výskyt většího počtu anonymních dopisů výsledkem jejich bouřlivé reakce na nové životní zkušenosti. U dopisů této skupiny se nářeční prostředky také objevily, ale ne v takové míře jako u první skupiny. Autoři se tím chtěli odklonit od předepsaných pravidel, jakým se učili ve škole.

Odborníci se zaměřili i na to, jakého vzdělání autoři anonymních dopisů dosáhli. Osoby s vyšším vzděláním si uvědomují, že písemný projev by měl být psán spisovně, a proto se u nich nářeční prostředky objevují jen velmi zřídka. Z výzkumu vyplynulo, že mezi autory anonymních dopisů jsou zastoupeny všechny vzdělanostní skupiny prakticky ve stejné míře. Osoby se základním vzděláním byly autory anonymních dopisů ve 40% případů, středoškoláci ve 30% případů a vysokoškoláci rovněž ve 30% všech případů.

Stupeň dosaženého vzdělání nelze s jazykovou úrovní zcela ztotožňovat. I osoba se základním vzděláním může mít velmi propracovaný projev. Ten může získat například četbou. I přes tento fakt lze místní příslušnost typovat spíše u autorů se základním vzděláním než u autorů vzdělanějších. Ale ani u autorů vysokoškolsky vzdělaných není výskyt nářečních prostředků vyloučen. Existuje totiž řada prostředků tvaroslovných a slovníkových, které se řadí jak mezi nářečí, tak i do hovorové češtiny. A autoři si jejich původní místní zakotvení neuvědomují. *Například adjektivní koncovka –ej místo ý (velkej dům) je původem z české nářeční skupiny.*

5.1.5.4.3. Autorův přístup ke stylizaci

Po provedeném průzkumu rozdělili kriminalisté anonymní dopisy do tří skupin podle toho, jak jejich autoři přistupovali ke stylizaci.

Do první skupiny zařadili dopisy, jejichž stylizace se neliší od dopisů neanonymních. Tyto dopisy jsou většinou adresovány institucím.

Druhou skupinu tvořily anonymní dopisy s uvolněnějším přístupem k jazykové správnosti a stylizaci. Ty byly nejčastěji adresovány soukromým osobám. V těchto dopisech se objevují nespisovné prostředky, které autor běžně užívá ve svém mluveném projevu. Prostředky tak mívají stylový i regionální příznak a přispívají k bližšímu určení

autora. „Tato nepečlivost při stylizaci může být i záměrná, např. u velmi frekventovaných hrubých pomlouvačných dopisů tím autor dává najevo své pohrdání vůči adresátovi, urážlivý charakter obsahu se tím ještě zvyšuje.“ (Musilová (1990/B: 54))

Anonymní dopisy se záměrně sníženou jazykovou úrovní tvořily třetí, poslední, skupinu. O tomto typu dopisů bylo už pojednáno v podkapitole 5.1.2 této části práce.

5.1.5.4.5. Sumarizace

Tato podkapitola se věnovala výzkumu, který byl vypracován na Kriminologickém ústavu a který si dal za cíl zjistit, z jakých oblastí pochází autoři anonymních dopisů, jaký je jejich věk a vzdělání a jak přistupují ke stylizaci anonymních dopisů. To vše v konfrontaci s nářečními prostředky.

Z výzkumu vyplynulo, že nejčastěji píší anonymní dopisy osoby žijící v Praze a středních Čechách. Tedy i nářečí, která se v anonymních dopisech objevují, jsou nářečí česká.

Výzkum ukázal i to, že autory jsou nejčastěji osoby ve věku 55-65 let a věku 25-30 let a že nářeční prostředky se vyskytují častěji u autorů, kterým je mezi 55 až 65 lety. Nářeční prostředky ve svých anonymních dopisech používají spíše autoři se základním vzděláním. I když najít je v projevu autorů vzdělanější také není výjimečné.

Poslední část výzkumu se věnovala přístupu autora ke stylizaci, kde vymezila tři typy anonymních dopisů. Jsou to dopisy, které se nijak neliší od neanonymních; dopisy s uvolněnější stylizací a dopisy se záměrně sníženou jazykovou úrovní.

5.1.5.5. Nářeční prostředky a jazyková analýza

Nejvíce přínosné při pátrání po autorovi jsou nářeční prostředky v projevech osob, které se narodily ve výraznější nářeční oblasti, prožily v ní své mládí (zhruba do 18 let) a později se odstěhovaly do vzdálenějšího místa. Protože jazykové návyky z mládí si tyto autoři přenášejí do nového prostředí a zároveň přijímají „nové jazykové prostředky“. Většinou se odlišnost projevují v hláskosloví (ta je spojena i s výslovností) a tvarosloví, tedy spíše v projevu mluveném, ale jejich přenášení do projevů psaných také není nic neobvyklého.

„Okolnosti, že autor nepochází z místa výskytu anonymních dopisů, ale z jiné, blíže označené oblasti, má pak při typování velkou hodnotu, protože dovolí tohoto

člověka vyčlenit ze širšího okruhu podezřelých. Údaje o jeho místním původu bývají totiž běžně známé a jsou snadno ověřitelné.“ (Musilová (1990/B: 56))

V příloze č. 4 je uveden příklad jazykové analýzy nářečních prostředků.

5.1.5.6. Sumarizace

Podkapitola 5.1.5 poukázala na to, jaký vliv mají nářeční prostředky na jazykovou analýzu, na psycholinguvistické profilování. V první řadě se zabývala tím, jaké nářeční skupiny se na našem území vyskytují a vedle toho ještě vymezila další dělení nářečních skupin a to podle toho, zda autoři žijí na vesnici, v malém městě, ve velkém městě nebo v pohraničí. Zabývala se i věkem a vzděláním autora, z čehož vyplynulo, že nářeční prostředky se vyskytují spíše u osob starší a osob s menším jazykovým vzděláním. Osoby více jazykově vzdělané dokážou nářečních prostředků využít při stylizaci anonymního dopisu, aby od sebe odvedly pozornost. U osob s menším jazykovým vzděláním je používání nářečních prostředků zautomatizované a lze podle nich autora identifikovat.

Další část se věnovala výzkumu anonymních dopisů. Ten byl proveden na Kriminologickém ústavu a jeho cílem bylo zjistit, jak se nářeční prostředky v anonymních dopisech projevují v závislosti na věku a vzdělání, oblasti původu autora a jeho přístupu ke stylizaci. Například u přístupu ke stylizaci bylo zjištěno, že nářeční prostředky se vyskytují, buď v anonymních dopisech s uvolněným přístupem ke stylizaci (zde jsou výrazem pohodlnosti) nebo v anonymních dopisech s úmyslně měněnou jazykovou úrovní (snaha odvést od sebe pozornost).

Poslední část se zabývala tím, jací autoři jsou nejpřínosnější pro profilování z hlediska nářečních prostředků. Zjistilo se, že nejlépe lze vyprofilovat anonymní dopisy osob, které delší čas žily v jedné nářeční oblasti a poté se přestěhovaly do nějaké vzdálenější. V jejich projevu se totiž vyskytují jak prostředky ze „staré nářeční oblasti“, tak i z „nové“.

5.1.6. Sumarizace

Příkladem základních údajů o autorovi, které může forenzní lingvista z anonymního dopisu „vyčíst“ jsou věk, vyjadřovací úroveň, místní příslušnost, pohlaví a povolání a zájmy autora. Určit například věk autora je snazší než jeho pohlaví. Foreznímu lingvistovi při určování pomáhá fakt, že určité typy anonymních dopisů jsou typické pro určité osoby.

Větší pozornost v rámci této podkapitoly byla věnována dvěma tzv. základním údajům – celkové vyjadřovací úrovni a místní příslušnosti. Celkové vyjadřovací úrovni byla věnována zvláštní pozornost proto, že její určení (tedy je-li celková vyjadřovací úroveň podprůměrná – průměrná – nadprůměrná, nebo úmyslně měněná) má vliv na celou další expertizu. Určí-li forenzní lingvista, že v anonymním dopise je jazyková úroveň změněna, je obtížnější sporný anonymní dopis zpracovat, získat k němu srovnávací materiál a samozřejmě také vyslovit závěry. U místní příslušnosti, kterou pomáhají určit dialekty, jsme se blíže zastavili proto, abychom ukázali, že jejich vliv na anonymní dopisy a tím i na jazykovou analýzu je značný. Autoři anonymních dopisů mohou využívat regionálních prostředků z oblasti, odkud skutečně pochází (či v této oblasti delší dobu žili) nebo mohou úmyslně využívat prostředky z jiných nářečních oblastí, aby tím od sebe odvedli pozornost. Užívání regionálních prostředků má vliv i na další základní údaje, například na věk - autoři starší používají nářeční prostředky častěji než autoři mladší.

5.2. Obsahová stránka

Forenzní lingvistika se snaží o celostní přístup k anonymnímu dopisu, proto nesmí zůstat stranou ani obsahová stránka. Aby mohl forenzní lingvista k analýze obsahové stránky anonymního dopisu přistoupit, je třeba, aby existovalo větší množství archivovaných anonymních dopisů stejného druhu, protože analyzovaný anonymní dopis se posuzuje právě na základě normy, která se z archivovaných dopisů stanoví.

K analýze obsahové stránky se dá přistoupit u jakéhokoli anonymního dopisu. Běžně se k ní přistupuje u anonymních dopisů výhružných a vyděračských. Tedy u takových dopisů, které jsou společensky nejzávažnější.

5.3. Okolnosti vyhotovení textu

Forenzní lingvista se při analýze okolností vyhotovení textu zabývá v první řadě otázkou motivace autora k napsání anonymního dopisu. Dále sem patří posouzení charakteru celkového stylizačního procesu, věrohodnosti obsahu, stupně nebezpečnosti a reálnosti výhrůzek. Tento výčet je pouze ukázkou toho, jakými okruhy se forenzní lingvista může při stanovení okolností vyhotovení textu zabírat. Je to takový základ. Jak už bylo uvedeno výše, v každém anonymním dopise může forenzní lingvista najít i další okruhy, které bude analyzovat.

5.3.1. Motivace

Určení skutečné motivace autora anonymního dopisu je pro forenzního lingvistu stěžejní. Často totiž vede ke konkrétnímu autorovi.

Autor ve svém anonymním dopise většinou nějakou motivaci pro napsání uvádí, zpravidla je však falešná. Souvisí s tím, že se autor snaží skrýt svoji totožnost, a proto uvádí i jiné důvody, které ho k napsání anonymního dopisu vedly.

V souvislosti s motivací musí forenzní lingvista určit i vztah mezi autorem a adresátem včetně míry osobní znalosti. Osobní znalost se dá vyčíst například z charakteru a přesnosti uváděných informací nebo úplnosti adresy.

5.3.2. Věrohodnost obsahu

Dalším velmi důležitým hlediskem pro analýzu je posouzení věrohodnosti obsahu anonymního dopisu. O věrohodnosti obsahu vypovídá vysoký stupeň znalosti popisovaných faktů, detailnost a konkrétnost vyjádření a věcný tón sdělení. Pokud je anonymní dopis vysoce emocionální, objevuje se v něm nadsázka a logické rozpory, přispívá to k tomu, aby se o něm forenzní lingvista vyjádřil jako o nevěrohodném.

Se zjišťováním věrohodnosti obsahu souvisí i analýza toho, jak se sám autor staví k obsahu anonymního textu. Zda je přesvědčen o pravdivosti svého sdělení, nebo jím něco předstírá sobě i ostatním.

5.3.3. Stupeň nebezpečnosti a reálnosti výhružek

Stupeň nebezpečnosti a reálnosti výhružek se určuje u výhružných a vyděračských anonymních dopisů. Při analýze není důležité jen to, co je přímo obsaženo v textu. Forenzní lingvista se musí soustředit i na to, co v textu chybí, ale „správně“ by v něm být mělo (tedy na to, co se běžně ve výhružných a vyděračských anonymních dopisech objevuje, aby byly považovány za reálné).

Ve velké míře se objevují tzv. nereálné výhružné dopisy. Cílem autora je odreagovat se a adresáta vystrašit a zneklidnit. To, že výhružky jsou nereálné, však neznamena, že anonymní dopis nepředstavuje pro adresáta újmu. Obdržení takového dopisu je pro adresáta velmi traumatizující a může mít následky i na jeho další život.

Z analýz anonymních dopisů (Musilová (1995/B: IV) vyplynulo, že obavy jsou na místě ve dvou případech. Prvním případem jsou dopisy, které vznikly jako následek konkrétního sporu. V těchto případech adresát pisatele zpravidla zná, a proto při vyšetřování příliš nespolupracuje. Obdržení anonymního dopisu oznámí až poté, co ho k tomu donutí okolí, ale nemá zájem, aby byl autor odhalen. Buď proto, že se obává realizace výhružek, nebo prozrazení skutečností, které pro něj nejsou příznivé a které by vyšetřování mohlo odhalit. Druhým případem, kdy je nutné obávat se realizace výhružek, je, když je autor duševně nemocný. To, že autor není psychicky v pořádku, vyčte forenzní lingvista ze způsobu stylizace (např. náhlé skoky v tématu, nelogická argumentace, výskyt nesouvislých vět) i z charakteru písma (nadměrné podtrhávání, doplňování dopisu kresbami ...). Psychicky narušení autoři jsou zpravidla pisateli série výhružných anonymních dopisů. V dopisech se jejich psychický stav přímo odráží, a to nejen v obsahu, ale i v rázu výhružek a jejich gradaci.

Autorům se často stává, že píše anonymní dopis, který chce pouze informovat o určité situaci. V průběhu psaní se však pro věc natolik nadchnou, že do dopisu napíší i nějakou výhružku, aby tím dodali svému sdělení na vážnosti. Není nic neobvyklého, že výhružka je připojena až v postskriptu nebo je do dopisu dopsána ručně (autor už má svůj dopis vtištěný (nebo napsaný na stroji) a po jeho přečtení ho napadne, že by bylo vhodné nějakou výhružku přidat).

5.3.4. Charakter celkového stylizačního procesu

„Styl je výsledek výběru jazykových prostředků z množiny prostředků konkurenčních“. (PMČ 2008:699) Při jeho analýze se forenzní lingvista zamýšlí nad řadou otázek. Byl anonymní dopis vyhotoven po pečlivé předchozí přípravě nebo ve spěchu? Probíhala stylizace anonymního dopisu spontánně nebo byla úmyslně změněna? Byl anonymní dopis vyhotoven samostatně nebo se na jeho stylizaci podílelo více osob? Je pisatel i autorem anonymního dopisu? Vznikl anonymní dopis diktátem či opisem? Je obsah anonymního dopisu úplný nebo z něj bylo něco vypuštěno?

Výčet otázek samozřejmě není kompletní, u každého anonymního dopisu se mohou objevit další otázky, na které bude muset forenzní lingvista nalézt odpověď.

Pro ilustraci uvádím opět příklad od Musilové (2006: 140) o zpochybnění platnosti závěti při dědickém řízení. Závěť byla pouze ve prospěch přítele zemřelého. Jeho družka však tvrdila, že závěť vznikla na základě přinucení ze strany přítele nebožtíka. Ten ji měl nemocnému muži údajně nadiktovat. Základ závěti byl napsán na stroji, ale vedle toho text obsahoval i řadu ručně psaných oprav a vpisků. Závěť byla obsahově rozsáhlá, byl to dlouhý vícestránkový dopis zdůvodňující rozhodnutí zemřelého. Už to, jak uvádí Musilová, zpochybňovalo tvrzení o údajně vynuceném charakteru. Sporný materiál byl porovnán s dalšími texty zůstavitele. Bylo zjištěno, že autor psal rád a často a že si osvojil značně individuální styl, který byl plně v souladu se stylem závěti. Při porovnání sporného a srovnávacích materiálů vyšlo najevo, že samotný proces stylizace byl pro autora velkým potěšením, ke svým formulacím se opakovaně vracel a dodatečně je upřesňoval (závěť obsahovala škrty i dodatky). V závěti se také na několika místech vyskytovaly textové změny stejného druhu. Při opakovaném čtení autor původní znění upravoval, a to zřejmě vícekrát, protože byly použity dva různé psací prostředky. Forenzní lingvista se na základě zjištěných závěrů vyjádřil tak, že text závěti byl vyhotoven spontánně a byl samostatně stylizovaný. O jeho autentičnosti z hlediska jazykového nebylo pochyb.

5.3.5. Sumarizace

Podkapitola 5.3.5. se věnovala další části psycholingvistického profilování – okolnostem vyhotovení textu, kterým je motivace, určení věrohodnosti obsahu, stanovení stupně nebezpečnosti a reálnosti výhrůžek a posouzení charakteru celkového

stylizačního procesu. Stanovení okolností vyhotovení textu se využívá především u anonymních dopisů výhružných a vyděračských. Tyto okolnosti mohou forenzního lingvistu dovést přímo ke konkrétnímu pachateli. Zvlášť přínosné je určení skutečné motivace autora anonymního dopisu, která není často taková, jakou autor v dopise uvádí. Velkou roli hraje i určení věrohodnosti obsahu a také stanovení stupně nebezpečnosti a reálnosti výhružek. Většina výhružných anonymních dopisů je tzv. nereálných, ale může se stát, že autorem je například psychicky narušená osoba, a potom je nutné posoudit věrohodnost obsahu a stupeň nebezpečnosti co nejrychleji, aby se předešlo ohrožení adresáta.

5.4. Závěr

Pátá část práce se zabývala tzv. psycholingvistickým profilováním a poukázala na to, že forenzní lingvistika není uzavřený obor, ale že se prolíná i s obory jinými. Psycholingvistické profilování rozdělila do tří větších kategorií (základní údaje o autorovi; analýza obsahu; okolnosti vyhotovení textu), jimiž se dále zabývala v samostatných podkapitolách.

V podkapitole základní údaje o autorovi se zaměřila na problematiku určení věku, pohlaví, místní příslušnost, vyjadřovacích schopností a povolání autora. Ukázala, že i určením těchto charakteristik nemusí být vždy jednoduché, asi největší problém pak představuje určení pohlaví autora. Blíže rozebrala místní příslušnost a vyjadřovací schopnosti, u těchto dvou základních údajů autoři často přistupují k úmyslnému měnění a jejich určení má vliv na další postupy analýzy. V další podkapitole se věnovala analýze obsahu. Tu může forenzní lingvista vytvořit pouze tehdy, má-li k dispozici archivované anonymní dopisy stejného druhu, které mu jsou při analýze nápomocny. Poslední podkapitola byla věnována analýze okolností vyhotovení textu. Ta je velmi důležitá, často forenzního lingvistu dovede přímo ke konkrétnímu pachateli.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

6. JAZYKOVÁ ANALÝZA

Praktická část o rozsahu 19 stran a přílohy, které k ní náleží (příloha č. 5, příloha č. 6, příloha č. 7), obsahují utajované skutečnosti a jsou obsaženy pouze v archivovaném originále bakalářské práce uloženém na Filozofické fakultě JU.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce s názvem *anonymní dopisy prizmatem forenzní lingvistiky* bylo seznámit čtenáře s forenzní lingvistikou. Tedy oborem aplikované lingvistiky, který není mezi odbornou lingvistickou veřejností příliš znám. Práce je rozdělena na dvě části, teoretickou a praktickou. V pěti kapitolách teoretické části se práce zaměřila na metody a postupy forenzní lingvistiky. V praktické části se pokusila teoretické přístupy aplikovat na konkrétní příklady.

Metody forenzní lingvistiky se u nás využívají již od 50. let minulého století, ne však na poli lingvistickém, ale kriminalistickém. Těchto metod bylo využíváno v rámci písmoznalectví, kdy si odborníci začali všimnout i některých nápadných jazykových jevů. V současné době se forenzní lingvistika nejčastěji využívá k určování autorství sporného materiálu. Buď má forenzní lingvista k dispozici jen tzv. sporné texty a v nich vyhledává charakteristiky, které by zúžily okruh podezřelých, nebo má sporné a srovnávací texty a jeho úkolem je zjistit, zda všechny tyto texty psala jedna osoba.

Předmětem zájmu forenzních lingvistů jsou tzv. verbální komunikáty. Pod tímto pojmem si můžeme představit veškeré texty psané ručně, na psacím stroji i na počítači. Ovšem ne každý verbální komunikát je možné analyzovat. Nevhodné pro analýzu jsou různé krátké texty (zpravidla kratší než 50 slov) nebo výpisky z přednášek a knih. Vhodnými bývají souvislé, samostatně stylizované texty, například deníkové záznamy, odborné texty nebo anonymní dopisy. Anonymní dopisy jsou nejčastějším verbálním komunikátem, u kterého přistupují forenzní lingvisté k určování autorství. K napsání anonymního dopisu vedou různé autory různé pohnutky, proto se od sebe anonymní dopisy v řadě věcí liší. Jiný anonymní dopis napíše zhrzená milenka, jiný důchodce, kterému se nelíbí stav komunální politiky, a jiný zaměstnanec, který nebyl povýšen. I přes to, že každý anonymní dopis je jedinečný a také tak je třeba k němu přistupovat, můžeme určitou typologii vysledovat. Anonymní dopisy můžeme rozdělit do skupin podle obsahu a podle druhu podpisu. Každého z autorů vede k napsání anonymního dopisu jiná pohnutka, autory však často spojuje cíl, kterého chtějí napsáním a odesláním anonymního dopisu dosáhnout. Na základě těchto cílů můžeme anonymní dopisy rozdělit do skupiny, jakými jsou například anonymní dopisy výhrušné a vyděračské, pomlouvačné a udavačské nebo pobuřující. Autory často spojuje i to, jak dopisy podepíší. Kromě smyšleného jména lze objevit i dopisy podepsané jménem někoho

z blízkého okolí adresáta, není ani výjimkou, že autor dopis podepíše nějakým symbolem nebo že vystupuje jako skupina lidí.

Anonymní dopis forenzní lingvista analyzuje zpravidla ve třech krocích. Je to, v první řadě, seznámení se s textem. V tomto kroku si forenzní lingvista text několikrát přečte, rozčlení, graficky označí a určí, o jaký typ anonymního dopisu jde. Druhým krokem je analýza textu. Forenzní lingvista v anonymních dopisech analyzuje gramatickou, stylistickou, syntaktickou a pravopisnou rovinu. Při tomto tzv. všestranném jazykovém rozboru vyhledává forenzní lingvista v textech charakteristické rysy, které by byly typické pro jazykové vyjadřování autora nebo i skupiny lidí. Pokud forenzní lingvista analyzuje sporné texty, využívá těchto rysů pro vytvoření profilu pachatele. Pokud porovnává sporné a srovnávací texty, vyjadřuje se na základě těchto rysů k otázce, zda je autorem sporných i srovnávacích textů jedna osoba. Posledním krokem je interpretace textu. K té forenzní lingvista přistupuje, když vytváří profil pachatele. V textu vyhledává tzv. skupinové charakteristiky, které by autora anonymního dopisu zařadily do určité skupiny lidí a tím zúžily okruh podezřelých. Skupinovými charakteristikami jsou například autorův věk nebo místní příslušnost. Při interpretaci se forenzní lingvista zaměřuje také na obsah anonymního dopisu a tzv. okolnosti vyhotovení textu (jako je motivace autora k napsání dopisu, reálnost výhrůžek apod.).

Forenzní lingvistika je dnes, jak již bylo řečeno, využívána k zjišťování autorství sporného materiálu. Má-li forenzní lingvista jen sporné texty, vytváří profil autora. Prostřednictvím všestranného jazykového rozboru vyhledává rysy, které budou typické pro tyto texty. Při analýze textů vychází forenzní lingvista z norem. Základem pro analýzu je norma spisovného jazyka. Vedle ní forenzní lingvista využívá i norem anonymního dopisu. Pro každou skupinu anonymních dopisů jsou typické jisté jazykové a obsahové rysy. Pokud forenzní lingvista tyto rysy zobecní, dostane normu anonymního dopisu, té dále využívá při psycholingvistickém profilování.

Psycholingvistické profilování je postup, kterého se využívá pouze u vytváření profilu pachatele anonymního dopisu. Ve sporných textech jsou vyhledávány charakteristiky, které autora zařadí k určité skupině lidí, jde tedy o zužování okruhu podezřelých. Forenzní lingvista zjišťuje základní údaje o autorovi, zabývá se i obsahem anonymního dopisu a okolnostmi vyhotovení textu.

Základními údaji o autorovi jsou například jeho věk nebo místní příslušnost. Věk forenzní lingvista určuje na základě generačních rozdílů, které se objevují

především v lexiku anonymních dopisů. Místní příslušnost autorů anonymních dopisů se stanovuje na základě nářečních prostředků, které se v dopisech objevují. Forenzní lingvista musí být ve vyslovených závěrech obezřetný a vše dobře prověřit. Autoři anonymních dopisů často používají nářeční prostředky z oblasti, ke které nemají žádný vztah, a tím od sebe odvádí pozornost. Používání nářečních prostředků může o autorovi prozradit nejen to, odkud pochází, ale i jaký je jeho věk a vzdělání. Nářeční prostředky se totiž častěji neúmyslně vyskytují u osob starších a také u osob s nižším vzděláním. Se základními údaji o autorovi souvisí i stanovení autorovy vyjadřovací úrovně. Ta může být podprůměrná, průměrná, nadprůměrná, ale také úmyslně měněná. Stanovení celkové vyjadřovací úrovně má vliv na celou další expertizu. Expertiza anonymních dopisů s úmyslně měněnou jazykovou úrovní je náročnější. V první řadě musí forenzní lingvista vůbec úmyslné měnění rozpoznat. Autoři svou jazykovou úroveň mění nejčastěji tak, že používají řadu nespisovných prostředků, dále prostředky nářeční, ovšem z oblasti, ke které autor nemá vztah, prostředky z cizích jazyků a také mění mužský a ženský rod. Všechny tyto změny mají za cíl odvést podezření od autora anonymního dopisu. Takovéto dopisy jsou zpravidla velmi krátké a nelze k nim zajistit srovnávací materiál. Analýza těchto dopisů je náročnější a rovněž je obtížné stanovit přesnější závěry.

Další oblastí zájmu forenzního lingvisty při psycholingvistickém profilování jsou okolnosti vyhotovení textu. V rámci nich zjišťuje forenzní lingvista v první řadě skutečnou motivaci autora k napsání anonymního dopisu. V textu dopisu často autoři nějakou motivaci uvádí, ta je však ve velké většině případů falešná. Falešná motivace je dalším prostředkem, kterým od sebe autoři odvádí pozornost. Forenzní lingvista musí tedy určit skutečnou motivaci a ta ho často dovede přímo ke konkrétnímu pachateli.

Vedle vytváření profilu pachatele může forenzní lingvista určovat autorství sporného materiálu na základě porovnání sporného a srovnávacího materiálu. Tento postup je označován jako individuální identifikace autora. Při ní už je podezření na konkrétního autora a úkolem forenzního lingvisty je na základě porovnání sporného a srovnávacího materiálu se vyjádřit k otázce, zda autorem všech sporných textů je podezřelá osoba. Aby bylo možné k individuální identifikaci přistoupit, nestačí mít jen sporné texty, ale je třeba zajistit i texty srovnávací neboli jazykové ukázky. Jsou to texty, které osoba napsala, ale nevěděla, že budou využity pro analýzu. Srovnávací materiál by měl rozsahem a druhem odpovídat materiálu spornému. Je-li sporným materiálem anonymní dopis, měl by být srovnávací materiál nejlépe nějaký soukromý

dopis. Pokud nejsou k dispozici jazykové ukázky, přistoupí se k jazykové zkoušce, kdy je podezřelý požádán, aby napsal nějaký text (většinou obsahově shodný s textem sporného materiálu), který bude využit jako srovnávací. Forenzní lingvista hledá ve sporných a srovnávacích textech jazykové znaky. Za jazykové znaky se ve forenzní lingvistice považují takové prostředky, které umožňují výběr rovnocenného ekvivalentu. Jazykové znaky forenzní lingvista nachází ve všech jazykových rovinách. Samozřejmě rovina lexikální nebo syntaktická nabízí více variant než roviny hláskoslovná nebo pravopisná. Ovšem roviny lexikální i pravopisná mohou podléhat úmyslným změnám ze strany autora. Proto forenzní lingvisté velkou pozornost věnují rovině syntaktické, protože prostředky, které pro vyjadřování syntaktických vztahů využíváme, jsou velmi zautomatizované a při stylizaci jim nevěnujeme velkou pozornost. Forenzní lingvista však nesmí zapomínat ani na to, že autoři anonymních dopisů nepoužívají jen spisovné prostředky, ale že se v jejich anonymních dopisech často objevují prostředky nespisovné a tím pádem se možnost výběru rovnocenných prostředků značně rozšiřuje.

Ze svých závěrů forenzní lingvista zhotoví znalecký posudek. Závěry forenzního lingvisty, které z analýzy anonymních dopisů vysloví, jsou buď kategorické, nebo jsou to závěry v rovině pravděpodobnosti. Vždy je nutné, aby své závěry forenzní lingvista ve znaleckém posudku zdůvodnil a doložil příklady. Přesnost závěrů forenzního lingvisty souvisí i s jeho praxí. Přesnější interpretace a závěry bude forenzní lingvista moci vyslovit až po letech praxe. Se získáním praxe souvisí i prostudování odborné literatury. To by mohlo pro potencialního zájemce o forenzní lingvistiku představovat problém - česky psané literatury o forenzní lingvistice mnoho není. Světoví lingvisté o forenzní lingvistice píší, ne vždy jsou však postupy a metody využívané v zahraničí aplikovatelné v našem prostředí.

Druhá část bakalářské práce se pokusila převést teoretické postupy a metody forenzní lingvistiky do praxe. Pro analýzu byla využita série anonymních dopisů. Protože byl k dispozici pouze sporný materiál, šlo o vytváření profilu autora. Anonymní dopisy byly analyzovány po stránce jazykových rovin i obsahu. Každý dopis byl analyzován zvlášť. Na závěr byl ze třech samostatných analýz vyhotoven jeden, komplexní závěr, který se vyjadřoval k otázce totožnosti autora předložených anonymních dopisů a reálnosti výhrůžek.

POUŽITÁ LITERATURA

- [1] Aignerová, Alena. "Co je forenzní lingvistika." *Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi* 34.1 (2001): n. pag. Web. 23 March 2011.
- [2] ASOCIACE GRAFOLOGŮ ČR. "O anonymních dopisech." Web. 19 July 2004. http://www.grafologiecr.cz/g_archiv/g_archiv3.php Web. 23 March 2011.
- [3] Bachmanová, Jarmila, et. al. Ed. Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová. *Encyklopedický slovník češtiny*. 1st ed. Praha: Lidové noviny, 2002. Print.
- [4] Bělič, Jaromír. *Nástin české dialektologie*. 1st ed. Praha: SPN, 1972. Print.
- [5] Bouchnerová, Šárka. "Kriminalistická identifikace autora podle jazykového rozboru." MS Thesis. Policejní akademie, 2008. Print.
- [6] Čechová, Marie, Marie Krčmová, Eva Minářová. *Současná stylistika*. 1st ed. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. Print.
- [7] Čermák, František. *Jazyk a jazykověda*. 3rd amp. ed. Praha: Karolinum, 2007. Print.
- [8] Grepl, Miroslav, Petr Karlík. *Skladba češtiny*. 1st ed. Olomouc: Votobia, 1998. Print
- [9] Grepl, Miroslav, et. al. Ed. Petr Karlík, Marek Nekula, and Zdenka Rusínová. *Příruční mluvnice češtiny*. 2nd rev. ed. Praha: Lidové noviny, 2008. Print.
- [10] Mitáček, Antonín. "Forenzní lingvistika – část I." *Asociace grafologů ČR*. 21 April 2006. http://www.grafologiecr.cz/p_archiv/p_archiv32.php Web. 23 March 2011.
- [11] Musilová, Václava. "Úmyslně měněná jazyková úroveň v anonymních dopisech." *Československá kriminalistika* 21. 4 (1988) 360 – 363. Print.
- [12] Musilová, Václava. "Verbální komunikát a jeho kriminalistický význam." *Československá kriminalistika* 23.3 - 4 (1990) 206 – 211. Print.
- [13] Musilová, Václava. "Znaky regionální příslušnosti u autora anonymních dopisů." *Československá kriminalistika* 23.1-2 (1990) 50 – 58. Print.
- [14] Musilová, Václava. "Psychologická expertiza anonymních komunikátů." *Kriminalistický sborník* 37.1 (1993) 35 – 37. Print
- [15] Musilová, Václava. "Třetí konference Mezinárodní asociace forenzních lingvistů." *Naše řeč* 78.1 (1995) 49 – 53. Print.
- [16] Musilová, Václava. "Výhrušné anonymní dopisy zasílané pracovníkům státní správy a samosprávy." *Státní správa a samospráva* 6.45 (1995) III. – V. Print.

- [17] Musilová, Václava. "Forenzní lingvistika I." *Čeština doma a ve světě* 13.1 – 2 (2005) 65 - 70. Print.
- [18] Musilová, Václava. "Forenzní lingvistika II." *Čeština doma a ve světě* 13.3 – 4 (2005) 97 - 102. Print
- [19] Musilová, Václava. "Forenzní lingvistika III." *Čeština doma a ve světě* 14.1 – 4 (2006) 137 - 140. Print
- [20] Norma 01 6910. *Úprava písemností zpracovaných textovými editory*. Praha: Český normalizační institut, 2007. Print.
- [21] PÍSMÁK. "RUKOVĚŤ AUTORA ANONYMNÍCH DOPISŮ." 30 Sept 2002. <http://www.pismak.cz/index.php?data=read&id=62289> Web. 12 April 2011
- [22] Těšilová, Marie, et al. *O češtině v číslech*. 1st ed. Praha: Academia, 1987. Print.
- [23] TO MAIL AN ANONYMOUS LETTER. "How to or should you write an anonymous letter?" 12 July 2004. <http://secret101.com/anonymous101/> Web. 23 March 2011.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: To mail an anonymous letter	2
Příloha č. 2: Anonymní dopisy, ke kterým byly vyhotoveny znalecké posudky.....	5
Příloha č. 3: Ukázka anonymních dopisů s různým přístupem k jazykové úrovni.....	7
Příloha č. 4: Jazyková analýza regionálních prostředků v anonymním dopise	9
Příloha č. 5: Anonymní dopisy využité pro jazykovou analýzu v praktické části práce ...	11
Příloha č. 6: Úřední/Obchodní dopis.	
Příloha č. 7: Znalecký posudek.....	

Příloha č. 1

Ukázka anonymních dopisů z webové stránky “to mail an anonymous letter”

How to or should you write an anonymous letter?

To report something yet not get involved.

This is the most common use of anonymous letters. You are concerned that an issue, a policy or a project, is not being addressed and yet you do not want to be involved. The reason can be that you would be seen as crossing your boss if this was so, or merely because it might be better addressed if seen to be raised from outside the organization.

Dear Mr. Trump,

I do not think the IT department should become the company censor, because someone's PC might get sick. They get sick from just wearing out. And even crash for no reason. So you must get involved to stop the idea that no incoming emails should be allowed. Thanks.

To annoy someone or an enemy.

The idea here is to lead him into making an ass of himself believing the email. Top of the list suggestion is that it came from some attorney, bureau, etc. You will have to improvise. This one might do in a pinch.

Dear Mr. Jones,

It was brought to my attention that you have a number of parking infractions that are outstanding, and warrants to issue soon. There is still time to do something about it. And you certainly have been remiss in your citizenship in not taking care of them when they were originally issued. So in order to check it out, it will cost you \$150. Contact our office about the details.

Sincerely,

Joe Creap, attorney at law (be sure to include real address details so he makes an ass of himself)

Big local law firm

123 gold st.,

Ely, Nevada 89102 (remember to block it out so it looks official.)

To lambaste a governor (or elected official-or authority figure; even your father in law.)

Dear Governor,

I was a part of your last reelection effort. I contributed both in money and in help with my friends. I convinced many you were a great asset to Nevada's future. I thought you would run a good administration.

That was until I learned of your sell out to the Nuclear Power Companies. You promised by all that was holy to you, that you would not see Yucca Mountain go ahead during your term. Yet, it has made more progress with you, than in ten years before. Now you promise to make waves in exercising your rebuttal to the PRESIDENT for giving it the go ahead. Such an ineffective and lying dog you are. They are going full blast, and everyone in Washington I talk to says, "you are 100% behind it". You dirt bag liar! You trust breaker. You tell the public here one thing and behave totally different in Washington.

This repudiation of everything that is decent will not go unnoticed by me. I shall give no money to you again. I will not vote for you. I will work hard to see you rest in hell.

Joe Doe

14 main st.

Ely, Nevada (go ahead, sign it by someone you want to take the blame)

GO AHEAD AND STRIKE BACK <http://www.newsaskew.com/va5/new.shtml> One way to vent your frustration is in an anonymous letter. It can be good psychology for you. It can benefit society.

You need only click on the heading above, and our system will put up an email with that letter already typed. You should change the detail needing changes, to fit your situation, enter the email, and hit send.

About our anonymous remailer. We protect your secrecy at all costs! This site sends your message through a secret chain of remailers which takes away the source it is from, and any details about that source. We do not tell anyone, which remailers we use. That is the first breach of secrecy in most other sites, which allow you to know which remailer it went to. Our secret remailer, sends the message on to the person whose name appears in the email box. There is no easy way for anyone to ever determine that it came from this source, or that you used it, or that we know about it. Using our modern remailer, insures that you are put at a distance from your message, because it is not in

your email box. Truth is, most incriminating evidence is gathered about what one does to another right off their computers. No copy is on your computer to incriminate you. We preserve your secrecy thus.

<http://secret101.com/anonymous101/>

Příloha č. 2

Anonymní dopisy, ke kterým byly vypracovány znalecké posudky (dle záznamů z roku 2008)

Trestné činy proti republice, cizímu státu nebo mezinárodní organizaci

§ 95	Teroristický útok	1x
§ 106	Ohrožování utajované informace	1x

Trestné činy hospodářské

§ 148	Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby	1x
-------	--	----

Trestné činy proti pořádku ve věcech veřejných

§ 154	Útok na státní orgán	2x
§ 158	Zneužívání pravomoci veřejného činitele	2x
§ 174	Křivé obvinění	1x

Trestné činy obecně nebezpečné

§ 179	Obecné ohrožení	4x
-------	-----------------	----

Trestné činy hrubě narušující občanského soužití

§ 196	Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci	2x
§ 197a	Násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci	3x
§ 198	Hanobení národa, etnické skupiny, rasy a přesvědčení	1x
§ 198a	Podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod	2x
§ 206	Pomluva	11x

Trestné činy proti rodině a mládeži

§ 213	Zanedbání povinné výživy	1x
§ 217	Ohrožování výchovy mládeže	2x

Trestné činy proti svobodě a lidské důstojnosti

§ 235	Vydírání	8x
§ 241	Znásilnění	1x
§ 242	Pohlavní zneužívání	2x

Trestné činy proti majetku

§ 248	Zpronevěra	1x
§ 250	Podvod	2x
§ 257	Poškození cizí věci	1x

Trestné činy proti lidskosti

§ 260	Podpora a propagace hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka	1x
§ 261a	Podpora a propagace hnutí směřující k potlačení práv a svobod člověka	4x

Bouchnerová (2008: 28 - 29)

Příloha č. 3

Ukázka anonymních dopisů s různým přístupem k jazykové úrovni

1.

„Byli mě dvě roky kdž mě a mi sourozenci zebali jako lupove do děckehe domová byl jsem zářazen do deckeho domová Horní Vés tám mě necháli do mich šestich narozenín a potom mě odvézli do děckehe domová Horni černi okr CHRudim kde jsem měl nástoupití do základni devíti letou školu, Kterou jsem le nemohl nástoupit při začátku roku. Jelikoš při jedni válce jsem utrpel dosti vážní zráměí. Dostal kaménem o vélikosti dospeli pesti dohlaví. Tato sranda mě přišla na tři mesice nemocníci otpočinek. A to proto že jsem měl silni otřesk mosku a rozbytou hlavo, po zahojení me pípla ná polovina tela a tak mě tam nechali ještě další tři měsice...“

(Přirozeně nízká jazyková úroveň)

Úryvek ze životopisu 28letého muže, který ukončil základní školu v 6. třídě

2.

„CH. je notorickej alkoholik, zloděj o východu dětí se vůbec nestará věčinu peněz propije a prokouří maso kupuje na nucenym výseku je velice agresivní s každým s ulice měl už konflikt strašně sprostě mluví a to zejména před svejma malejma dětma komunisti sou svině a příčinou všechnejch jeho neúspěchů. Jeho žena je taktěž alkoholička kuřačka věčně sedí v Oule neuklízí nevaří děti sou smradlavé a špinavý před dětima po sobě lezou starší cera M. kerá chodí do štvrté třídy to našim vnučkám a vnukům a dětem vykládá a dokonce jsme ji i několikrát přistihli jak nutí dělat naše kluky to co vidí doma.“

(Úmyslně měněná jazyková úroveň)

3.

„CH. je alkoholik, výtržník, má hrubé a neurvalé chování, používá převážně vulgárních výrazů, o výchovu svých 2 dětí se nestará, protože je věčně naložen v lihu. Děti jsou po všech stránkách zanedbané, špinavé, smradlavé. Hrubými výrazy se vyjadřuje o vedoucích pracovnících státu a KSČ, zejména v hospodě v OULU.

CH. I. je rovněž alkoholička, kuřačka 1x soudně trestaná, měla si 12 potratů, nesmírně nepořádná a líná, smradlavá, neuklízí, sprostě mluvící zejména na své děti, které ji tak

malé vůbec neposlouchají. Když byly ve výkonu trestu, tak se starala o M. její bláznivá matka se kterou CH. po celý rok udržoval poměr (intimní) a na to se malá M. musela dívat.

Rodiče před dětmi nemají zábrany – jsou neustále podnapilí a lezou po sobě jako zvířata. To větší holka to vidí a našim dětem to vykládá. Vloni jsme ji přistihli jak nahá leze po R. č. a nutí ho hrát si na „tatínka a maminku“ tak, jak to vidí doma u rodičů.“

(Přirozená nesnižovaná jazyková úroveň)

Musilová (1988: 362)

Příloha č. 4

Jazyková analýza regionálních prostředků v anonymním dopise

Mistru odborného výcviku v Mostě byly po delší dobu zasílány anonymní dopisy, v nichž se postupně zesilovaly výhrůžky použití násilí nejen proti němu, ale i proti členům jeho rodiny. Poškozený měl podezření na některého ze svých současných nebo bývalých žáků, avšak neuvedl žádné konkrétní jméno

Ručně psané dopisy měly kratší rozsah, ale vzhledem k velmi nízké jazykové úrovni se zde kromě spisovných prostředků vyskytovalo i značné množství prostředků nespisovných. Vedle obecně českých podob vyskytujících se na celém území Čech, upoutaly při jazykové analýze zejména ty znaky, které mají omezenou platnost pro jihozápadočeskou nářeční podskupinu:

- Rozdíl tvarů 2. pádu proti 3. a 6. pádu sg. ženského rodu tvrdého sklonění přídavných jmen a rodových zájmen
 - Z **tý** tvojí palice; o **pořádněj** práci
- Tvar 2. osoby sg. slovesa být
 - Ani **si** se nestarál
- Tvrdé sklonění zájmen
 - Ve **vašom** baráku
- Měkčení v rozkazovacím způsobu sloves 4. třídy
 - Pak nikoho **neproš**

Kromě těchto znaků společných pro rozsáhlejší oblast jihozápadních Čech byly v dopisech nalezeny některé jevy, které lze lokalizovat pouze do jižních Čech:

- Občasné neoznačování měkkosti neurčitých zájmen ve shodě s výslovností
 - **Neco** místo něco; **náký** namísto nějaký
- Užití tvaru **nim** místo jim v 3. pádu pl. zájmena on v bezpředložkové pozici
- Měkčení souhlásky u slovesa muset
 - To bysem **mušel**
- Přehláska v přičestí minulém sloves
 - **Začel** sekat dobrotu

- Vedle většinové tvaru infinitivu –t dvakrát změkčené zakončení
 - *Dostat'* pět tisíc; *zalest'* /zalést/
- Podoby spojky když
 - *Dy* sem se dověděl
- Namísto příslovce nyní užívání varianty *nyčko*

Poměrně velké množství nářečních příznakových znaků ukazovalo na to, že autor anonymních dopisů má nízkou jazykovou úroveň a dosti živý vztah k jižním Čechám, nejspíše k oblasti Prachaticka, což v severozápadočeském pohraničním Mostě s obyvatelstvem nářečně různorodým je výrazný diferenční znak.

Při pátrání po autorovi výhružných dopisů se proto věnovala pozornost otázce původu učňů a jejich rodičů. Byl vytypován bývalý žák poškozeného, který se v 15 letech přistěhoval do Mostu se svými rodiči a sourozenci z jedné malé vesnice u Prachatic, kde byli jeho rodiče zaměstnáni v zemědělství. Vzhledem k tomu, že dopisy byly krátké a že nebylo možno zajistit potřebné jazykové ukázky podezřelého, nemohla být jazyková expertiza využita dále k individuální identifikaci. Ztotožnění podezřelého však umožnila expertiza ručního písma.

(Musilová (1990/A:56))

Příloha č. 5 – č. 7

Přílohy č. 5, č. 6 a č. 7, v rozsahu 17 stran, se vztahují k praktické části bakalářské práce, a jsou proto dostupné pouze v archivovaném originále bakalářské práce uloženém na Filozofické fakultě JU.